

Մ Ի Օ Ն

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

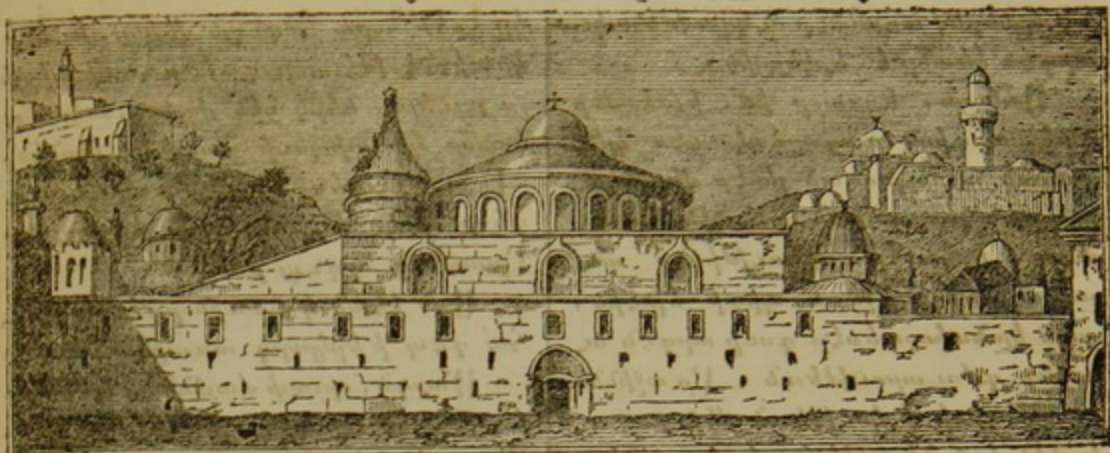
ԱՅԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱԽԻՐԱԿԱՆ, ԳԻՐԳԻՏԱԿԱՆ
ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՈՒԹՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ՇՐՋԱՆ ՄԻՆԱՍԵԱՅ

ՃԵՐՈՒՍԱՂԱԴՐ
Ի ՏՊԵՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

1873

Մ Ի Օ Մ

ՈՒՅՆ ԵՐՈՐԻՔ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 4.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԱՊՐԻԼ 30
1873.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՈՐԴԻՔ ԱՍՏՈՒԾՈՅ

ԽՕՍՔ ԵՐԿՐՈՐԴ (*)

«Տեսեք որդիքի սեր շնորհաց մեզ Հայր • զի որդիք Աստուծոյ կոչեցաք և մէք • վասն այսորիկ աշխարհ, ոչ ծանաչէ զմեզ քանզի ոչ ծանեալ զնա • Սիրելիք • այժմ որդիք Աստուծոյ եմք • և շեւ եւս է յայտ • եթէ զինչ լինելոց իցեմք • դիտեմք զի յոր ժամ նա յայտնեցի • նման նմա լինելոց եմք • զի տեսանելոց եմք զնա որպէս և էն • Եւ ամենայն որ ունի զայս յոյս յանձին՝ որքէ զանձն իւր՝ որպէս և նայն սուրբ է ու • Ա • Գ • Զ • Գ • 1-3 •

«Այժմ որդիք Աստուծոյ եմք • և ասէ առաքեալն • այսինքն այժմ մեք էապէս այն եմք • ինչ որ պարտաւոր եմք լինիլ • Թէ երկրիս վրայ և թէ յերկինս մեք կարող եմք միայն որդիք

Աստուծոյ լինիլ և ոչ այլ ինչ • որ առաւել իցէ քան զորդիս Աստուծոյ • Իբրեւ որդիք Աստուծոյ մեք կը կրեմք արդէն մեր յաւիտենական որդեւորութեան պարտականներն ու զգացումն • և մեր կեանքն • իւր սիրզ

(*) Շարունակութիւնն • տես թիւ 5:

բռնեցնեցով և հանուր ուղղութեամբ, արդէն կեանք է երկնային :

Սակայն, եղբայր իմ, եթէ մեր ճակատագիրն բացարձակապէս կրնա քուած աւարտուած լինէր մեր նկարագրած բարոյական վիճակին համեմատ, երկու առարկութիւնք անշուշտ մեր առջեւն պիտի ելնէին, զորս կը նախատեսէր դուք արդէն առանց դժուարութեան : Առաջինն, որ սոյնպիսի փրկութեան մէջ բաւականին երջանկութիւն պիտի չը լինէր, վասն զի պիտի չը լինէր նաեւ բաւականին սրբութիւն, ըստ սրբում մեր գիտեմք արդէն, որ երջանկութիւնն սրբութեան չափով է, երջանկութիւնն ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ սրբութիւն : Եւ ինչ որ կը պակսի սրբութեան, այն է հնազանդութեան և սիրոյ, նոյնն կը պակսի նաեւ երջանկութեան, նոյնն կը նուազի նաեւ փրկութեան : Եւ կը խոտորովանիմ կանխաւ, սր փրկութիւնն մեզմէն արտաքոյ է, մեր բարոյական վերանորոգութենէն առաջ, անկախ մեր գործքերէն, և ամենեւին չափոյ և աստիճանի տակ չամփոփիր : Երրորդ կամ փրկուած է կամ ոչ : Եւ այ, նա միայն, ով որ զինքն կը ճանաչէ փրկեալ, փրկեալ չը նորհօք, փրկեալ վերադառնալ ի մեզս չը դառնալու պայմանաւ, իսկապէս այնպիսին միայն կարօտութիւն կը դրայ կատարելագործութեան, որ է ծառա կամ փառք երջանկութեան : Եւ որովհետեւ, որչափ կը ջանայ, կը յառաջագիմէ, այնչափ եւս իւր նը պատակէն հեռի կը տեսնէ զինքն, և մի կողմէն արտաքին պարագաներն ու մարմնոյ կապերն, և միւս կողմէն կենաց վշտերն ու բնական յոժարութեանց մաքառումներն գերբնական յոժարութեանց հետ, միշտ մթութեան և անմարդութեան ստուերներ

կը ձգեն նորա հոգւոյն վերայ և երբ կը տեսնէ թէ ապագայի բան մի պիտի չը յաւելու ներկային վերայ, ակամայ կ'սմբ կ'ըստիպուի հարցնել ինքնին, — Այո է արդեօք երկնքն, այո է արդեօք փրկութիւնն, այո է արդեօք Աստուծոյ որդւոյ բաժինն :

Սոյն կէտն կ'առաջնորդէ մեզ ահա գէպ ի երկրորդ առարկութիւնն :

Երրորդն, որչափ ժամանակ որ մարդ է, ինչպէս որ պիտի լինի յաւիտեան, միշտ պիտի կարօտի ապագայի և միշտ պիտի ապրի յուսով : Հարժումն, յառաջագիմութիւնն յատուկ և էական սեպհականութիւնք են մարդկային բնութեան, և բոլոր արարչութեան մէջ ամենայն արարած կը համարատախանէ սոյն կարօտութեան և պիտոյից : Փրկեալն կամ բնական աշխարհն անսպառելի կ'երեւի, ոչ նուազ անսպառելի կ'երեւի նաեւ բարոյական աշխարհն : Կարող են մարդիկ միշտ յառաջել, աւելի լաւ ծառայել, աւելի լաւ գործել, աւելի լաւ սիրել : Եւ այս մասին ուրիշ է յԱստուած ապաւինիլ և նովաւ պարծիլ, որ կը հոգայ միշտ մեր գործունէութեան համար եւ կ'ընդարձակէ մեր էութեան կարողութիւնն անդրբան զսահման մտաց մերոյ և բանից : Երբ քանի որ յառաջելու և կատարելագործուելու այսպիսի մեծ տապարէզ կայ մեր առջեւ, մեր հոգւոյ գործունէութեան թափներն կը տը կարացնեմք, եթէ բացարձակ իմաստով առնումք առաքելոյն սոյն խօսքն, «Այժմ որդիք Աստուծոյ եմք » :

Ապէս զի բացարձակ իմաստով չը նկատենք, առաքեալն իսկոյն կը յաւելու, մեր նոր խնդիր յարուցանելու և գանգատելու առաջն առնող համար, հետեւալ խօսքն, «Եւ չեւ ես է յայտն թէ զինչ լինելոյ իցեմք որով և նոր ու

որիչ ձեւ կը տայ Ս. Պօղոսի սոյն խօսքին. «Յուսով եմք փրկեալք ոչ այն է՝ մեր ունիմք արդէն կատարեալ վատահաւ թիւ բայց ոչ կատարեալ վայելչումն երջանկութեան : Աւրեմն քանի մի կէտեր կան, որ բացատրութեան եւ յայտնութեան կարօտ են : Աստուծոյ որդին ունի մի ապագայ, և ինչպէս կարող է ունենալ կենդանի ուրախութիւն և ճշմարիտ սէր, առանց նախատեսելու սոյն ապագայն : Երկիրն, որ բնական մարդոյ պիտոյքներն չը լցուցանէր, առաւել եւս չը դոհոցներ վերանորոգեալ մարշոյ պիտոյքներն : Բայց որն է արդեօք մարդոյ ապագայն :

Յովհաննէս աւաքեալն կ'տեսէ. «Վիտեմք, զի յորժամ նա յայտնեցի՝ նման նմա լինելոյ եմք. զի տեսանելոյ եմք զնա, որդէս և էն ոչ : Բնահեր ապագայն — Լինիլ նման Լուսուծոյ : Բնահայն ապագայի ժամանակն ու թուականն — Յորժամ նա յայտնեցի : Բնահայն ապագայի գրաւականն — Տեսանելոյ եմք զնա, որպէս և, էն : Չը բաժանեմք ուրեմն սոյն գաղափարներն իրարմէ :

Ծանալ նմանիլ Աստուծոյ, վերջապէս հաստատել ի մեզ նորա պատկերն, ահա բովանդակ առարկայ եւ նպատակ Աւետարանի, ահա գործ փրկութեան, և սոյն գործն կ'ըսկսի նոյն վայրկենէն, երբ Աստուծոյ որդի տիտղոսն կը տրուի մեզ : Աստուծոյ որդին կը նմանի Աստուծոյ, և կը նշմանի ապագայի համար նշանակուած պայմանաւ, այն է տեսանել զնա որպէս և, էն : Այս ամենակարեւոր միջոյն գործ գրուած է նոր արարածի վերածնելութեան համար : Աստուծոյ զինքն յայտնեց մարդկան, որպէս եւ էն, և յայտնեց այնպէս գէժ յանդիմոն, այնպէս լիւ և կատարեալ, որ այս մասին կարող չեմք

ասել բնաւ, թէ յայտնելու նոր բան մտցած է ապագայի համար :

Խօսքս այն յայտնութեան վերայ չէ, որ յայտնուած է Աստուծոյ աւարչագործութեամբ և հեթանոսներն անգամ գիտեն. «Վիտութիւնն Աստուծոյ յայտնի է ի նոսա, այսինքն ի հեթանոսս : Բանպի Աստուծոյ իսկ յայտնեաց նոցա : Օ, ի աներեւոյթք նորա ի սկզբանէ աշխարհի տարածովքս իմացեալ տեսանին, այսինքն է մշտնջենաւորութիւն և զուրութիւն և աստուածութիւն նորադ : Զոով. Ա. 19-20 : Թէպէտ և աններելի են հեթանոսներն, որ չը ճանաչեցին զԱստուծոյ իւր արարչութիւն գործքերով. սակայն կարող եմք ասել միանգամայն, որ նոցա մեղաւոր վիճակն կը խաւարեցնէր նոցա համար արարչութեան պարզ հայելին, որով և անընդունակ կը լինէին, ինչպէս որ կը լինիմք նաեւ մեր, գտնել և տեսնել զԱստուծոյ իւր գործոց մէջ այնպէս, ինչպէս որ է, և որ մեր գրեթէ նաեւ վիճակին նայելով տիեզերքն, բոլոր իւր հրաշալիքներով կարող չէ բովանդակապէս յայտնել և ցուցանել մեզ զԱստուծոյ : Աւրեմն մեզ համար աններելին ոչ թէ չը տեսնելն է, այլ մեր անձն այնպիսի վիճակի մէջ դնելն, որով անհնարին է տեսնել : Բայց զխարզ և իցէ, Աստուծոյ իւր արարչութեան գործքերով զինքն չը յայտնէր մեղաւոր մարդոյն այնպէս, ինչպէս որ է, և ինչպէս որ կամի լինել նորա համար : Աստուծոյ կերեւի որպէս պահպանող մեր երկրաւոր գոյութեան, բայց անգրքան զԵրարիչն և զՆախախնամողն կայ տակաւին քող մի, վարագոյր մի, որ կը բռնէ մեզմէն նորա միւս կատարելութիւնքն : Ինչ կայ արդեօք ի յետուստ վարագոյրին, գատուող թէ

հայր : Սէր ներքին կարօտութիւն մի
ունիմք այս բանն իմանալու , և բնու-
թիւնն չը պատմեր մեզ զայն :

Խօսքս այն յայտնութեան վերայ
չէ նմանապէս , թէ յայտնուած է Մ.ս.
տուած Սոխիսի ժողովրդին այնպէս ,
ինչպէս որ է : Եթէ ասեմք , որ Մ.ս.
տուած այնպէս է , ինչպէս որ կը խօ-
սի կայծականց ու ամպոց մէջէն եւ
լերան բարձրութիւնէն , ուր ամենայն
ինչ այնպիսի սոսկալի երեւոյթ ունէր ,
որ Սոխէս իսկ կ'աղօղակէր . «Օտր
հուրեալ եմ և դողամ » , եթէ ասեմք ,
որ այնպէս է Մտուած , անհնար է
ըմբռնել թէ ինչպէս կարող է սոյն
Մտուածոյ տեսութիւնն առ ինքն տա-
նել որդիներն , և ինչպէս կարելի է նը-
մանիլ նմա , և կամ ինչպէս կարելի է
որ այսու նմանութեամբ կատարուի
մեր վերածննդութիւնն : Ենչպէս ար-
դարութիւնն արժան է Մտուածոյ և
մեզ ներուած չէ բնու ենթադրու-
թեամբ փոխ տալ նմա այնպիսի մի
կատարելութիւն , որով անարգուի
նորա արդարութիւնն : Եւ այց ինչպէս
կարող է յարմարիլ մեզ սոյն օրինակ
մի արդարութիւն . ինչպէս կարող է
սոյն արդարութիւնն մէն միայնակ լը-
ցուցանել մեր վախճանն , և թէ չս-
կրանք գործադրել զայն առ մեզ : Եւ այց
եթէ լրիւ գործադրուի սոյն սոսկալի
արդարութիւնն , իսպառ կ'ոչնչացնէ
զմեզ :

Ուրեմն , եղբարք իմ , խօսքս ոչ
այն յայտնութեան վերայ է , որ յայտ-
նեցաւ Մտուած արարչապետութիւն ,
և ոչ այն յայտնութեան վերայ , որով
յայտնեցաւ Սոխիսին , այլ այն յայտ-
նութեան վերայ , որ յայտնեցաւ Մ-
տուած Յիսուսի , և յայտնեցաւ
այնպէս , ինչպէս որ է : Ենչպէս , ինչ-
պէս որ է , այսինքն՝ նա է ԱՆԱՉԱՌ-
ԳԱՑԱԽՈՐ և ՈՂՈՐՄԱՐ ՓՐԿԻՉ : Ոչ

միայն այնպէս , ինչպէս որ է , այլ եւ
այնպէս , ինչպէս որ պարտի ներկայա-
նալ մեզ իբրեւ օրինակ : Վասն զի
ինչ օգուտ կը լինի մեզ ուսանիլ նորա
արդարութիւնն , եթէ չուսանիմք նո-
րա սէրն : Ենչպէս , ինչպէս որ պարտ
էր լինիլ , օրպէս զի կարող լինէինք
տեսնել զինքն և տեսնելով զմայիլ :
Վասն զի , եթէ չը մարդանար , կա-
րող էինք արդեօք տեսնել զնա ՚ի մօ-
տուտ , Ետուածոյ օրինակներն պատ-
շաճեցնել մարդկային վիճակին և զմեզ
համոզել անհերքելի փաստիւ , որ կա-
տարելապետութիւնն մեր նպատակն
է , և թէ մեր բնութիւնն և թէ մեր
վիճակն կ'անկախին իրենց մէջ ամե-
նայն տարեքք և պայմանք սուրբ կե-
նոց : Ար համարձակիմ տեսլ , որ մեք
տեսանք զՄտուած , ինչպէս պիտի
լինէր , ինչ որ պիտի առնէր , եթէ
մարդ լինէր Մտուած : Ենչպէս է
գաղտնիքն , այսպէս է արդիւնաւոր
չնորհն խորհրդաւոր մարդեղութեան
Տեսուն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի :

« Եման նմա լինելոց եմք . զի առ-
սանելոց եմք զնա , օրպէս և էն » : Ե-
թէ ասեմք , որ միայն պարզ տեսու-
թիւնն կարող է զմեզ նման նմա առ-
նել և հաղորդել մեզ նորա յատկու-
թիւնն ու բնութիւնն , առաջին ահ-
նարկութեամբ կը համարուի այս բո-
լորովին միատրեական գաղափար եւ
յնորք երեւակայութեան : Եւ այց հարկ
է իմանալ , որ ընդդիմադիր նախապա-
շարումն յառաջ կը գայ միայն խորին
տգիտութենէ , այսինքն մարդկային
բնութեան օրէնքներն և ճշմարտու-
թեան հզօր զօրութիւնը չը ճանաչե-
լէն : Եւ նկատմամբ եթէ սակաւ
ինչ խորհրդածեմք , Եւ արեւոյն ահ-
նարկած խնայտին կը մօտենամք : Եւ
փոխեցէք ձեր աչաց առջեւ այն ամեն
գծերն կամ յատկանիւններն , զորս յա-

ջարդարար ներկայացուցինք ձեզ :
Պատկերացուցէք ձեր առջեւ կատա-
րեալ սրբութիւնն , որ առաջին ան-
գամ երևեւցաւ մարդկութեան , նոյն
խակ մարդկութեան կերպսրանաւ ,
սրբութիւնն , պատշաճաւորն կենաց
ամեն գիտաւոր յարաբերութեանց ,
սրբութիւնն , որ կը մերժէ ինչ որ
ստեղծման կը պատճառէ , կը մտաւ
կարտէ ինչ որ սէրն կը պահանջէ :
պատկերացուցէք ձեզ սրբութիւնն
երջանկութեան գծերով եւ տես-
քով , որ կը քնէ , իրրեւ ցնորք , բա-
րեբաասութեան միւս բոլոր երեւոյթ-
ներն եւ լինքն միայն կը վախճանակէ նո-
յս տեղ անուամբ գերագոյն եւ ճշմա-
րիտ երջանկութեան : Այն հոգին , որ
հաւատարապէս կարօտութիւն կը դ-
դայ սրբութեան եւ երջանկութեան ,
երբ տեսնէ երկրեան այսպէս միա-
ցած , ի՞նչ կը կարծէք դուք , միթէ
անօգնւտ կը լինի նորա համար սոյն
միացեալ պատկերի տեսութիւնն , եւ
մի թէ չի փափագիր իրեն սեպհակաւ
նել սոյն կրկնակի գանձն : Սրբութիւ-
նքն , երբ կազապտուած է ամեն զոր-
հուրեցուցիչ գծերէ , եւ զարգարուած
է ամեն վստահեցուցիչ զարգերով ,
երբ կը պատկերանայ գեղեցիկ՝ իւր
յատուկ գեղեցկութեամբ եւ գեղեցիկ՝
իւր խոստումներով , սրբութիւնն եղ-
բարք , անշուշտ պէտք է ունենայ իւր
հզօր հրապուրանքն , եւ կամ , աւելի
լուս է տեսլ պէտք է գանձն եւ գործադ-
րէ այն ամենայն , որով առաջին ան-
գամ զարգարեցաւ ՚ի զարդ լուսեղէն :
Հոգին , որ ՚ի սրբութիւն կոչուած է ,
պէտք է որ սրբութիւնն միայն ճա-
նաչէ ճշմարիտ բարիք , միակ առար-
կայ եւ միակ գերագոյն վախճան : Հո-
գին պարտի սրբութեան հետ միանալ
սիրով , ինչպէս աչքն լուսոյ հետ , ինչ
պէս բովանդակ մարդն՝ կենաց հետ :

Հոգին պարտի ոչ միայն նկատել եւ
տեսնել սրբութիւնն , այլ եւ բոլոր չա-
փաւ նկատողութեանն նաեւ իւրացու-
ցանել , նովաւ թափանցիլ եւ իւր յա-
տուկ էութեան տեղ փոխանակել սոյն
անտուածային էութիւնն , սոյն անտ-
ուածեղէն սրբութիւնն : Սրբութեան
տեսութիւնն միայն բաւական է հոգ-
ւոյ համար , վստան զի միացումն արդէն
առաջուց կայ գիտաւորութեան մէջ :
կամքն արդէն սուրբ է , նա այնպէս
կը ձգտի եւ կը փափագի սրբութեան ,
ինչպէս կաւրճքն կը փափագի օդոյ եւ
եւ տուրեւառութեան շնչոյ : Աւտք է
է հոգւոյն ճանաչել միայն ինչ որ կը
սիրէ եւ ահա՛ ոյս է պատճառն , որ
միայն տեսութեամբ նոր կերպարանք
կ'առնու , կը նորոգի եւ կը վերափոխի :
Վստան զի , նայիլ՝ կը նշանակէ անտ-
նալ , իսկ տեսանել՝ կը նշանակէ կեալ ,
ասորիլ :

Արդ՝ որովհետեւ ճշմարիտ է թէ .
« Որ ետեսն զՅիսուս ետես զՀայրն :
(Յովն . ԺԳ . 9 . ճշմարիտ է նոյնպէս
թէ . « Ամենայն որ տեսանիցէ զԱրդի
է հաւատալոյ ՚ի նա , ընկալցի զկեանս
սըն յաւիտենականս » . (Յովն . 2 . 40 .
այսինքն լիցի նման Աստուծոյ , որ է
ունենալ կեանք եւ կեանք յաւիտենա-
կան : (Յիսուսիւ տեսանել զԱստուած
եւ հաւատալ , այս տեսութիւնն է աւ-
հա՛ որ կը վերանորոգէ երկրիս վերայ
Աստուծոյ որդւոյ շնչեալ ցեղն ու սե-
րունդն : (Բայց , եթէ Աստուած եւ
րեւեցաւ (Յիսուսիւ Վրիստոսիւ այն-
պէս որպէս եւ է , ի՞նչ կը մնայ ուրե-
մըն ապագայի համար , ի՞նչ է , զոր կը
պահպանէ մեզ համար հանդերձեալ
աշխարհն եւ ի՞նչ կը նշանակեն առաքե-
լոյն սոյն խօսքերն . « Յորժամ նա յայտ-
նեացի , նման նմա լինելոյ եմք , զի
տեսանեալոյ եմք զնա՝ որպէս եւ էն » :
Արթէ յայտնուած չէ՞ նա արդէն ,

և միթէ կարողացած չենք տեսնել ըզ-
նա, որպէս և է :

Եղբարք իմ, առարկան չէր ուրե-
մին, որ կը պահէր, այլ տեսութիւ-
նն : Հիւանդոտ կամ մշուշապատ
աչքն պիտի չը կարողանար լաւ տես-
նել : Գոհութիւն Լստուծոյ, սոյն
աչքն կարողացաւ տեսնել և իւր տե-
սութեամբ հազորդել հոգւոյն մի ան-
պատում ուրախութիւն և անմահ
տարերք նոր կենաց : Լայց մոչափ
խոջնդոտներ եւ մոչափ առարկայք
կան մեր տեսութեան և իւր առար-
կային մէջ, և մոչափ առիթներ կան,
որք կը միանան, որ արգելուն զմեզ
տեսնել միանգամայն, շարունակ եւ
որոշակի զՅիսուս համանգամայն, այ-
սինքն զՆստուած բովանդակ : Որքան
առիթներ կան, որք կը միանան եւ
կ'արգելուն զմեզ լիովին նմանիլ նմա,
վասն զի ճշմարիտ նմանութիւնն կա-
խումն ունի կատարեալ տեսութենէ :

Եւ, աստուածային գթութիւնն
այնպէս տնօրինեց, որ Լստուծոյ որ-
գին կարող լինի վայելել իւր Հօր տե-
սութիւնն ամենայն լուծեամբ, և
թողց միայն մի բան, այն է թողեց
զմարդն կապեալ մարմնոյ կապերով և
կենաց հոգսերով Տեսանել զՆստուած
յամենայն ժամ, առանց ցնորման,
առանց ամպոց մթապնութեան, տե-
սանել տեսական ջինջ տեսութեամբ,
երբէք տրուած չէ Լստուծոյ որդւոյն
երկրիս վերայ սոյն բաժինն շնորհաց :
Եւ մարդիկն իսկ, որ մոռնալով իւ-
րեանց մահկանացու վիճակն, կամե-
ցած են մտօք թափանցել 'ի յետին
խորս խորութեանցն Լստուծոյ, նորա
ամենէն աւելի լաւ ցուցած են թէ
մոչափ սահմանափակ է մեր կարողու-
թիւնն : Եւ որք խորհրդական յափը-
պակութիւնքն այնքան չեն օգնած նո-
ցն, ինչպէս և չ'օգնէր խոնարհ հա-

ւատացելոյն իւր խոնարհ տեսութիւ-
նն ու նայուածքն : Պօղոս առաքեա-
լն իմաստ լաւ բացատրած է սոյն կէ-
տրն ասելով. « Եւ իմ կը տեսնեմք
շիրթ և իրրեւ հայելւոյ միջոցաւ և
թէ կը ճանաչեմք միայն » : մասն առ-
մասն որ Եւստիգոսի տեսութիւնն, չա-
րունակ տեսութիւնն զայնուած է
մեզ, և կ'սրի իրաւամբ, զՆստուած
և զստուածայինն տեսնելու համար՝
ես արդէն ասացի, որ երկու խոջն-
դոտներ մեր և Լստուծոյ մէջ կը մլա-
նեն, և, այսպէս ասելով, կ'արգելուն
կը խորտակեն մեր տեսութիւնն : Եւ
երկու խոջնդոտներն են — մարմինն
և, կեանքն :

Մարմինն, այսինքն այն ամենայն
ինչ որ կայ մարդոյ մէջ և ինչ որ կը
մնայ նոյն իսկ Լստուծոյ որդւոյ մէջ,
ինչպիսի են զուտ մարդկային յօժարու-
թիւնքն և մանաւանդ այնպիսիքն,
որք կը վերաբերին հակառակակող-
ութեանց 'ի մեզ : Եւ սոյն տարերքն
կը բարձրանան մեր աչաց առջեւ իւ-
րեւ գոյրչի անմաքուր, իսկոյն կը դա-
դարիմք մեք զՆստուած տեսնել : Եւ
տուծոյ պատկերն կը նուազի, կը տը-
կորանայ, կը շիրթի, կը ջնջուի, կ'ան-
հետի մեր առջեւէն : Եւ կը տես-
նեմք զայն միայն հորիզնի վերայ ան-
կերպարան, տխուր և թերեւս բն-
պառնայից, կողոպտուած ամեն գե-
ղեցկութենէ, որ զմեզ կը հրապու-
րէր զինքն սիրելու, կողոպտուած ա-
մեն գորովանքէ, որ զմեզ կը միացը-
նէր և տակաւ առ տակաւ զմեզ կը
համակերպէր նորա հետ : Կարող եմք
նաեւ ասել, որ սոյն թանձր գոյրչի-
ներու յարատեւ ազդեցութեամբ,
աստուածային պատկերն, շատ կամ
սակաւ, կը փոփոխի, կ'այլայլի և եր-
բէք չ'երեւիր մեզ իւր կատարեալ
յստակութեամբ : Եւ այնպէս որ կամ

մեր աշխարհային երեւակացութեան
Լատուծմէն և կամ հին օրինաց Լա-
տուծմէն միշտ շփոթ պատկեր մի կը
գոյանայ և կ'աղակերպէ, կ'աղափոխէ
Լեւոնարանաւ յայտնուած և քա-
րազուած ճշմարիտ Լատուծոյ խելա-
կան և կատարեալ պատկերն :

(Շարունկ-ի-ն)

ՄԵՐ Եկեղեցական երգեցողու-
թիւնն, կամ, աւելի պարզ ասել, մեր
քրիստոնէական աստուածապաշտու-
թեան նուագաւոր աղօթքն ու փառա-
բանութիւնն օր աւուր խանգարուե-
լու վերայ է : Այն աղէտալի աղաւա-
ղութեան պատճառն մի կողմէն Ազ-
գային եկեղեցական Վարչութեան ան-
հոգութիւնն է և միւս կողմէն, երա-
ժշտական տգիտութեան հետ, կամա-
հաճ ոմանց անձնապատան յանգրդ-
նութիւնն, որք իւրեանց ձայնի, մերթ-
լալական և մերթ զօտական գեղգե-
ղանքներուն ասպախնելով, քան թէ
երաժշտական ուսման կանոնաց եւ
նախնական երգեցման եղանակին, կ'աշ-
լայլեն, կը քաշքշեն, կը խեղաթիւրեն
եւ կ'անշքայնեն մեր ժամակարգու-
թեան պարզ ու վսեմ երգերն, սրտա-
խօս ու սրտագրաւ նուագներն և ըն-
տիր ընտիր շարականներն, ստեղծներն
ու մեղեգիներն, որով եւ մեր աստ-
ուածապաշտութեան սրբափայլն առա-
ւել փայնասունի և զօսափայլի խառ-
նաշփոթ տեսարան կը դարձնեն, քան
թէ տուն աղօթից եւ տեղի մտախոհ
եւ ջերմեռանդն երկրպագութեան :
Կարի մեծ վիշտ է այն աղաւաղումն
երկեղած սրտերու և եկեղեցոյ ի-
րական փառաց նախանձախնդիր ոգի

ներու համար, բայց խիստ սակաւա-
թիւ և համարեալ թէ մատնանիշ առ-
նելու չափ հազուադիւս են այն ան-
ձինքն, որք գործնական կերպիւ կը ջա-
նան առաջն առնուլ այն վնասակար
խառնաշփոթութեան : Այս հազուա-
դիւս անձանց առաջինն կը համարուի
իրաւամբ Պ. Եղիա Տնտեսեան, որ
դանտղան հասուն յօգուածներով, բա-
նի մի տարիներէ ՚ի վեր, այն խնդիրն
լրագրաց մէջ յուզելէն զկնի՝ այսօր ևս
իւր ԵԿԵՂ.ԵՑԱԿԱՆ ԵՐԳԵՑՄՈՒՆՔ
վերնագրով յայտարարութիւնն կը հը-
րատարակէ պատուական Մատիսի 1368
և 1339 թիւերուն մէջ, յորմէ և մեր
առնելով ուրախութեամբ կը հաղոր-
դեմք մեր ընթերցողաց, ցաւելով ընդ-
նմին, որ հեռուորութեան աւթիւ-
անկարող ենք, իւր նոր աշխատասի-
րութիւնն, տարագրութենէն առաջ,
տեսնել, գիտել և անկեղծաբար մեր
գիտողութիւնքն անձամբ իրեն հա-
ղորդել :

ԵԿԵՂ.ԵՑԱԿԱՆ ԵՐԳԵՑՄՈՒՆՔ

Մեր ազգային եկեղեցական երգոյ
ներկայ անկերպարան վիճակին վրայ
քանիցս անգամ հրապարտիաւ խօս-
ուած ըլլալով, ներկայ յօդուածիս նը-
պատակն այս մասին մանրամասն տե-
ղեկութիւններ հրատարակել չէ, այլ՝
գործնական արգիւնք մը ներկայացնել
ընթերցողաց, և անոր վրայ քանի մը
տեղեկութիւն հրատարակել :

Մեր եկեղեցական երգոյ ներկայ
վիճակին մէջ, անոնց ճիշդ եղանակնե-
րը գտնել և ՚ի գիր առնուլն որչափ
ալ անհնարութեան մօտ դժուարու-
թիւն մ'է, սակայն բաղմօրեայ փոր-
ձերով ու հետախուզութեամբ հա-
ւաքած մեր տեղեկութիւններն հա-
մարձակութիւն տուին մեզ՝ որ Շարու-

կանի երգերը ամբողջ ձայնագրերու ձեռնարկներ^(*), որն որ ասիէ երկու տարի յառաջ (1870) աւարտեցինք, բայց հրատարակութիւնն այլ և այլ պատճառներով յատուկեցաւ ցարդ:

Նախ եւ յառաջ հարկ է որ այս խնդրոյս վրայ մեր արդէն հրատարակած մէկ քանի հատուածներն յիշեցընենք աստ համառօտիւ, որպէս զի ընթերցողներէն անոնք՝ որք այս երկովիս վրայ որոշ դադարի որ մ'առնուլ կուզեն՝ կարենան զանոնք աչքէ անցնել եւ ըստ այնմ մեր ներկայ առաջ արկը դառնել: Նախ՝ «Քաղաքականութիւնն ընդ ազգաց Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյն անուն տետր մը Եւրոպական ձայնագրութեամբ», ասոր դէմ նամակ մը Ժամանակ Հանդէսի 35 թուոյն մէջ, և դարձեալ նոյն Հանդէսին 33 թուոյն մէջ սոյն տետրին պաշտօնականութեամբ պատասխան մը վերոյիշեալ նամակին: Երկրորդ, Ժամանակ Հանդէսի 45 թուոյն յաւելումով, «Շարականի երգաց խաղերուն և նոյս զօրութեանը վրայ տեսութիւնն» մը, նոյն Հանդէսի 45 թուոյն մէջ ասոր դէմ հատուած մը, եւ Մեղու հանդէսի 243 թուոյն մէջ պատասխան մը ի պաշտօնականութիւն մեր տեսութեանց: Երրորդ, Ռօն ամսագրերին (1867) թիւ 6, 7, 8, 9, Ազգային երաժշտութիւն վերնագրով հատուածներն:

Ձառներ յիշեցնելէ զինի, դառով մեր ձեռնարկութեանը վրայ արուելք տե-

ղեկութեանց, հարկագրած ենք ըսել որ, կարծեա ի նպատակ մեր դեռ չէր տանք այնպիսի դրութիւն մը որ կարող լինէր հիմնապէս փոխիտել մեր կարծիքը, քան զոր հրատարակած էինք ցարդ: Առաջ, ինչպէս ըսինք, առանց մեր առաջին կարծիքը փոխիտել կարենալու, միայն քանի մը ամփոփումներով ձեռնարկեցինք սոյն գործին, զոր օրինակ, խաղերու դրութիւնը մեր նախընթաց տեսութեան համաձայն պահեցինք բայց ի քանի մը այնպիսի տեղերէ յորս օտար և անտեղի դրութիւն մը կար, ինչպէս Յարութեան Ա. 4, հարցերուն վերջինը՝ «Անհրանելիդ Աստուած» երգը Ա. 4, երգերու ընդհանուր օրէնքին յարմարեցինք, որ ըստ ինքեան անհրանելի դաշնակ մը ունէր, նոյնպէս և «Անձինք նուիրեսդք» երգը տաղերգութեան ընդհանուր օրէնքին յարմարեցնելով ամեն տուն մի և նոյն եղանակի վերածեցինք, և այսպիսի դէպքերու մէջ միայն խաղերու կարգը փոխեցինք աւելի հաստատ ձեւի մը փոխադրելու համար, իսկ այն տեսակ երգերն՝ որոց ամեն հատուածին մէջ միօրինակութիւն մը կար, նոյնը պահեցինք և յարգեցինք, ինչպէս կերելի և մեր տեսութեանց մէջ, սոյն միօրինակութեամբ՝ երգերուն երկու հինգերորդը պահպանան, այսինքն շատ մը երգեր գրեթէ ճիշդ մի և նոյն եղանակի վերածեցան, ինչպէս որ էին ալ իրօք, և տարբերութիւններն ալ միայն աղաւաղութենէ յառաջացած էին:

Ասկից ալ բացայայտեցաւ՝ թէ և ըստ մասին խաղերու այն շարայարութիւնը, որով մի և նոյն խաղ եթէ ոչ ամեն տեղ գոնէ նմանօրինակ տեղեր մի և նոյն դրութեամբ կը գործածուի, ինչպէս կը տեսնուի Գ. 2, երգաց «Ասոր ի կատարումն», «Որ զօրէնս ար-

(*) Այս գործին ուրիշներ ալ կարելի է որ ձեռնարկած ըլլան, բայց ասոցմէ՝ հանդուցեալ Պալեան Արարայեւտ ամիրայի պաշտօնականութեամբ եւ դո՛ւր միայն ի մօտայ ծանօթ է մեզ, որ թէև մեծ գործ մ'է, սակայն մէկ երգողի և մէկ ող ձայնագրող՝ այսինքն միայն երկու անձի կարծիք է, եւ չունին այն քննական ոճը՝ որ անհրաժեշտ է այսպիսի ձեռնարկութեան մը համար, միանգամայն, ինչպէս կը նշմարուի, ձայնագրողը քիչ շատ յանդուգն խորքեր ըրած է՝ մեր եղանակները տաճրական եղանակաց վերայ արդարեւ:

բութեանն և այլոց, և Ա. Կ. երգոց
«Որ նախիրմաց», «Արեգական արդա-
բութեանն և այլոց մէջ, որ սոյն օրի-
նակ երգոց վրայ շատ շարահանոցներու
մէջ երկար, պարոյկ և այլն խառն ի
խուռն գրութեամբ կը գտնուէին:

Սոյն սծը ուրիշ գիւրութիւն մը
եւս տուաւ մեզ. զօրօրինակ, մեք եր-
գոց կարգերը ԱԶ եղանակէն սկսելով
շարունակեցինք, ուստի շատ մը եր-
գեր ինչպէս ԱԶ եղանակէն «Ուրա-
խացիր եկեղեցի», և Պայծառացիր»
հարցերը և նմանները, ԱԿ եղանակէն
«Որ նախիրմաց», «Խորհուրդն ան-
ճառ», «Արեգականն արդարութեմ»,
երգերը և նմանները, ԲԿ եղանակէն
«Որ պատուիրան», «Իմաստուն կու-
սանքն», «Փարսաւօն հանդերձ կա-
ռօքն» երգերը և նմանները, և վեր-
ջապէս ամեն եղանակի երգոց նման-
օրինակները յաջորդաբար գրելով, մե-
կն զմիւսը այնպէս գիւրացուց, որ
կարծես թէ ամենն ալ միեւնոյն երգի
այլ և այլ հատուածներն են, ինչպէս
և իրօք ալ են. ասոնք ի սկզբան մէկ
կամքանի մը երգերու վրայ փորձ մը
ընողը միւսներուն վրայ լիովին տեղե-
կութիւն մը կրնայ առնուլ:

Երգերու սկզբնաւորութեանց եւ
վերջաւորութեանց համար ալ միեւնոյն
կանանք պահեցինք ինչ որ յուցած է-
ինք մեր Տեսութեանց մէջ. բայց սա
պէտք է ըսենք, որ նմանաձայն երգոց
մէջ առաջին նախադասութեանց կամ
տողերու վերջին մասերը պէտք է ի
բարու յար և նման ըլլան, և ասոնց
մէջէն վանկի կամ բառի աւելորդը
հատուածին և տողին սկիզբը կամ ըս-
կըցան մօտերը կը մնայ, զօրօրինակ:

Որ ըզ նախադրեալն յառաջագոյն
... Որ ի լուսն անճառ ծննդեան

Նահապետացն Աբրահամու
Աղախին և մայր կենաց և այլն:

Արեգ. արդր. ծագման արուստեղ առաւտուող
Բարձ անձ. խորոց տեսող խնամիր հոգւոյն
Խորհ. անհ. ծածկեալն յազգաց և յախտնեց

Նորատեղծեալ բանն յանէից
Սի օ նի որդիք զարթիք

Ողորմած աէր ողորմեա.
Ի յթեւանս հօրքո լուսոյ:

Ինչպէս սոյն համառօտ օրինակնե-
րէն կ'երեւի թէ արձակ և թէ չարիա-
կան երգերու մէջ վերջին մէկ կամ
երկու բառերը և վանկերը իրարու կը
համեմատին, և աւելին ու սլակա-
սը սկիզբը կը մնան:

Սոյն բառերու և վանկերու համե-
մատութենէն խաղերու դրութեան
բանի մը կէտերը ըստ բաւականին
լուսաբանեցան, զոր օրինակ.

Վի տեղ, Վի տեղ, Վ տեղ, եւ
այլն:

Շարականի երգոց նախադասու-
թեանց կամ լաւ ևս տողերու ու հա-
տուածներու վերջաւորութեանց մէջ
ալ ուշադրութեան արժանի բան մը
կայ, այն է, երկար վանկերէն յետոյ
մինչ ի վերջ եղած պարզ վանկերուն
թիւը ընդհանրապէս կոճատ է, զոր
օրինակ:

Մէկ վանկ.

Ասելով, Իմաստիւք հոգւոյն. Եւ
սուրբ կոճասնքն, և այլն:

Երեք վանկ.

Իսկից հօր և հոգւոյն. Աստուած
հարցն մերոց: Ըզ թշնամին խորտա-
կեցիք, և այլն:

Հինգ վանկ.

Այսօր ծնաւ յամուլ յարգանդէ:
Այսօր ցնձան երկնայինքն, զնոյն և
զԱբրահամուն: Բղխումն ի հօրէ՛ք ըզ-
հոգին ճշմարիտ, և այլն:

ԵՍՏՈՒ ՎՃԱՆԿ .

Կնքի մատենանու քահանայիցն : Արդար են և սուրբ է քո տէրութիւնը : Մեզայ սղորմեա ինչ ասարւած , և այլն : Ինչ , տասնութիւն և տասնութիւն վանկով ալ կը գանուին :

Այս օրինակներն ընդհանուր օրէնք են , մասնաւոր հնգավանդ վերջաւորութիւնը . զարտուղութիւնը այնչափ սակաւ և անսովոր է , որ կարելի է մինչեւ անգամ սխալ համարել . միայն ԴԿ երգերուն մէջ Մնդ . Գ . աւուր օրհնութեան երկրորդ հատուածին և իրեն նման երեք երգոց մէջ քառավանք վերջաւորութիւն մը կայ , որ այն ալ դարձեալ իւր մէջ երեք և հինգ վանկով վերջաւորութեան զարտուղութիւն կը պարունակէ . սոյն քառավանկ վերջաւորութիւնն է .¹ նշաններով , ինչպէս , Մա¹րդասէր փրկիչ , և այլն : Բայց հաւանական է կարծել , որ նոյն քառավանկ վերջաւորութիւններն եւս հնգավանկ ըլլան : այսինքն երկար վանկերը երեք կամ հինգ ոտք աւելցնելու ունենան փոխանակ երկուքի և չորսի , և ասկէ աւելցած մէկ ոտքը միւս չորս վանկին վրայ աւելնալով դարձեալ հնգավանկ վերջաւորութիւն ունենան , որով եւ իրենց մէջ եղած զարտուղութիւնն ալ անհետանալով ընդհանուր կանոնի համաձայնին . վրան զի ձեռագիր շարականաց մէջ սոյն վերնախօսէրուն վերայ երկու կէտեր նշանակուած են , որ տպագրեայններուն մէջ չկայ : Եռաչափ ու հնգաչափ ոտքերու վրայ տես ՚ի Տեսութիւն խաղից շարականաց , Ժա մանակ հանդէսի յաւելուած երես 155 : (Սոյն վերջի դիտողութիւնը իբր կարծիք միայն յառաջ կը բերենք հոս , վասն զի մենք մեր գրութեան մէջ ներկայ սովորութիւնը յարգած ենք ,

այսպիսի տեղեր քառավանկ վերջաւորութիւնը պահելով) :

Աւելորդ է ըսել որ սոյն ձեռնարկութեան մէջ ըստ կրօնելոյն խորշիցանք սոյն օտարտաի և աւելորդ գեղգեղանքներէն , զորս շատերը սովոր են գործածել , իրարմ տարբեր երգուածներուն յարմարագոյնն ընտրելցինք : Վերջապէս եթէ ներելի է ըսել , աշխատեցանք , և թերեւս մեծ մասամբ յաջողեցանք ալ , ներկայ երգերու մասին աւանդութիւն , տաղաչափութիւն երաժշտութիւն իրարու համաձայնեցնել որչափ որ կարելի էր , պահելով միանգամայն սրբազան աւանդի մը պարտուպատշաճ եղած ամենայն սկիւնածութիւն և հաւատարմութիւն :

Մեր ձեռնարկութեան վրայ այսչափ տեղեկութիւն տալէ զինի , գիտնալով այն դժուարութիւնը որ այսպիսի գործի մը պաշտօնապէս բնութեան և վաւերացման մասին կը զրուհուի , ուստի այս դժուարութիւնը գոնէ մասամբ իւրի բառնալոյ աղաքաւ կը յայտարարենք ահա որ Կ . Պօլսոյ համար թուականէս սկսեալ մինչեւ երեք ամիս և հեռաւոր տեղերու համար մինչեւ վեց ամիս ժամանակ ուրոշած ենք , որոյ միջոցին կը փափագինք և կը խնդրեմք որ սոյն նիւթին վրայ դիտողութիւն կամ կարծիք ունեցողը և կամ հետաքրքիր եղողը բարեհաճի կիրակի և տօն օրերը ժամը վեցէն մինչեւ ութը , մեր բնակարանը այցելութիւն ընել , և կամ թղթակցիլ , յՈրդագիւղ Նառ սօգաղը թիւ 6 , և կամ ՚ի Պօլիս Օտուն Գաբու ճաստէսի թիւ 465 (այցելութիւնները գոնէ օր մը յառաջ իմաց տալու պայմանաւ) , որով մենք ալ կարող պիտի ըլլամք սոյն նիւթին հմուտ ազգայնաց կարծիքները կարելի եղածին չափ ՚ի մի ամփոփել , և սոյն պայմանաժա

մէն յետոյ թերեւս մէկ քանի մասե-
րը ՚ի լցս ածել ձայնագրութեամբ :
Վստահ ենք որ ամեն անոնք որք այս
պիտի ձեռնարկութեան մը յաջողու-
թեանը կը փախագին , պիտի փութան
ընդունիլ մեր հրաւերը , և պիտի քա-
ջադերեն զմեզ զխմազրաւել այն ար-
գելքներուն որք անբաժան են յայս
տեսակ ձեռնարկութեանց :

Եթէ հնար ըլլար՝ այժմէն իսկ հը-
րատարակութեամբ կը ցուցնէինք մէկ
քանի խնդիրներ և անոնց վրայ կար-
ծիք կը հարցնէինք . բայց ձայնագրու-
թեամբ և խաղերով ըլլալիք գործ մը
մասնաւոր հրատարակմամբ բացայայտ
ցուցնելու համար մեծ դժուարու-
թիւններ գտնուելուն , սոյն յայտա-
բարութիւնը յարմար թուեցաւ մեզ :
Բայց եթէ պէտք ըլլայ , և կամ հրա-
պարակաւ պահանջում մը ըլլայ , մեր
այս անգամ տուած տեղեկութեանց
վրայ քանի մը տեղեկութիւն եւս կը
յաւելցնենք հրատարակութեամբ :

մակորիմք : Բայց նա դարձեալ ՚ի սէր
Աղգին և ՚ի սէր իւր կրօնին և ՚ի ջա-
տագովութիւն եկեղեցւոյ իւր ծանր
և հասուն հասակին չը խնայելով աչ-
խատութիւն յանձն կ'առնու և աւե-
լի լաւ աշխուժով մեր օրացուցի սը-
խալները կը մանրախուզէ , աւելին կը
յապաւէ , պակասը կ'աւելցնէ , թէ
որ չը դտնէ կարկտան կը փակցնէ . որ
պէս զի զմեզ լաւ հրահանգէ : Զար-
մանալի՜ առաքինութիւն և դիւցազ-
նական գործ : Ի հարկ է պատճառ մը
ունի . զի առանց առթի ոչ որ այսբան
կ'առաքինանայ . և նոյն իսկ պատճա-
ռն մեր սոյն խօսքերու մէջ կը նշմա-
րուի :

Իրեն կարծիքն է , ո՞վ կարէ զինքը
բռնաբարել թէ մեք իրեն բարձր հան-
ձարոյ թերակատար աշակերտն ենք ,
դժբաղդաբար կը խոստովանիմք թէ
չեմք : Սոյն յետագայ պատմութիւնը
կը ճմարտէ ըստնիս . ցուցամոլու-
թիւնն մեզ համար չէ , բայց և անձ
նասիրութիւննիս չը ներէր իրեն աշա-
կերտ համարուիլ , որքան ալ թերտո
լինի մեր գիտցածն . ուստի սկիզբն ը-
նենք խօսքերնու՝ ուրկէ արժան է :
Երբ սուրբ Աթոռոյս նորնտիր Եսայի
Սրբազան Պատրիարքը եպիսկոպոսանա-
լու և Աղգին հետ աւետարկելու պատճա-
ռաւ ՚ի Պոլիս և ՚ի Ս . Էջմիածին գնաց ,
նոյն միջոցները Տէր Երեմիա Հօր հետ
կը տեսնուի ու կրտսկարկեն որ զին
հանելուկական ուսման եղանակը նոյն
սրբաղան Հօր ճանաչած ուշիմ բա-
րեկամին , այն է Զէնծիրձեան Յարու-
թիւնին , որ արդ էֆէնտի է , սորվե-
ցնէ : Այս պայմանաւ որ կատարեալ
աւանդէ , որ նա ալ սուրբ Երուսա-
ղէմ դառնալով հոն օրացոյց հրատա-
րակէ : Նոյն Տէր Հայրն ոսկւոյ ձայն
լսելով յօժարութիւն կը յայտնէր .
իսկ իւր ներսի դաշնադրութեան և

Տ . ԵՐԵՄԻԱ ՔԱՀԱՆԱՅ ԵՒ ՍԻԱԼԱՑՈՅՑ ԻՒՐ

Մեծիմաստ և պատկոտելի Տ . Ե-
րեմիա քահանայի մեծաբիրտն սխալա-
ցուցի մասին մեր կողմանէ կանխաւ
չնորհակալութիւն կը յայտնեմք , մաս-
նաւորապէս մեր օրացուցի մասին :
Այս մասին չենք կարծեր , որ նա ըս-
տեզ իբր սուրբ ապերախտ նկատէ .
ինչպէս որ ակներեւ կը տեսնուի , մեք
նորա ցանկալի աշխատութիւնն յար-
գելով զինքը կը պատուենք . բայց նա
կը կարծէ թէ մեր արարքով իրեն շա-
հու աղբիւրները կը խցենք , եւ իւր
ներհուն հմտութեան առաջ կը կա-

ուխտին նայելով՝ փախուստի ճանապարհ կ'որոնէր առանց որպէս ձեռքէ հանելու . բարեբաղդ էր մեր Տէր Հայրը . զի իւր աշակերտն եւս լոկ ու կին ըրած էր իրեն նստատակ և ոչ թէ սրբազան Պատրիարքի ցանկացած ուսմունքը : Երբ այսպէս գեղեցիկ դէպքով Տէր Հայրը դրամը շահեցաւ , ուխտն ալ չը գրծեց , ու իրեն աշակերտը բան մը չըստացաւ , իբր ուսեալ սուրբ Աթոռն՝ իւր եկամտի ամէն դիմեց , Բնականաբար Սրբազանն եւ Միաբանութիւնն պահանջեցին Օրացոյց տակել . նա ալ ամենայն յօժարութեամբ տուաւ . զի Տէր Հայրն օրինակ տուած էր և հետ զհետէ պիտի ուղարկէր , եթէ Երուսաղէմ իրեն բաւելու չափ օրացոյց միայն տպէր , և առ նուազն օրացուցի գնոյն չափ իրէն յիշեցնէր ուղարկէր : Այս յուսով երկու տարի դադր իւր աշակերտին նոյն տարիներու օրացուցի կնճառ տեղերու լուծմունքը ուղարկեց . բայց երբ տեսաւ Երուսաղէմի օրացոյցը իրեն յայտնի շահուն կը վնասէր եւ գաղտնին ալ չէր գտներ , աշակերտին պարզապէս ծանոյց թէ՝ ոչ ինչ գրելիք չունիմք եւ . և իրեն արժանաւոր աշակերտը որ լոկ շահու համար կը պատրուակէր առանց ապագային վերայ խորհելու՝ գլուխն բաց հրապարակ մնաց , բայց չը շուարեցաւ ելք գրունալէն , զի այն որ խաբելու վարժ է , տոեւն բան մը ըսել չէ իրեն քով . տրւած շուալ խոստմնագրերը կարծել կուտային , թէ բովանդակ ուսմունքք քիչ ատենէն վեր առած էր Տ . Երեմիա Հօրէն . ինչպէս որ Տ . Հայրն ալ հաւան էր անոր չը գիտցած գիտութեան . երբ տեսաւ որ ալ ճար չը կայ կամ օրացոյց գրելու էր , կամ խոստովանելու էր թէ չը գիտէ , եթէ խոստովանէր չգիտել , Տ . Հօր յանձ-

նած ուսման ցուցակը կը վկայէր թէ գիտէ , իսկ եթէ ըսեր գիտեմ , չինէր լու տոխպուած էր որ չը գիտէր . ճարպիկ գտնուեցաւ մէկ փոքրիկ սուտով իր օձիքն և Տ . Երեմիայի գիտութիւնն արդարեւ անխտանգ , այսքան բան ըսելով , Կոնստանդնուպոլսոյ Երեմիայի կան կարճ խօսք , որով թէ ինքը և թէ Տ . Հայրը գոհ եղան , առածը առին , բան մը չը տուին :

Տէր Երեմիա Հայրը կը հաւատայ թէ այս գէպքը պատահած է և յատուկ իւր աղօթից սատարութիւն ըմբռնած է և երկնից արդար վրէժխնդրութիւն . դիցուք թէ նախապաշարութիւն զմեզ պահ մը յաղթահարէր , հաւատայինք այս սուտ իրողութեան և աւելի պաշարուէինք թէ հրաշիք եղած է այդ տետրակայ հրդէհը ինչպէս որ կը հաւատայ Տ . Հայրը . այլ մէք թէ զինքը և թէ բոլոր ուշադիր ընթերցողքը ճշմարտութեան վերահաս ընելու համար կրտսեմք թէ տեսրակ մետրակ այրած չէ . պատասխանատուութիւն խոստովելու համար պարզապէս ստած է , ինչպէս որ չուսած ատեն ստեց՝ ուսած ձեւանալով . Թէ և Տ . Հայրը իւր աշակերտը և աշակերտը զՏէր Հայրն լռելեայն քաջ կը ճանաչեն . ինչպէս ըսինք , դիցուք թէ այրեցաւ . այն ինչ տեսակ ուսմունք էր , որ անդէն ընդ տետրակին կորաւ . մի գուցէ սառի վրայ գրուածի պէս էր որ արեւու շողերէն հալելով անհետացաւ . եթէ այսպէս դիւրակորն չելի . ապա և անպատիւ . Ահա Տէր Երեմիա հօր ուսուցած ուսման տետրութիւնը այսքան եղած է սուրբ Աթոռոյս մէջ . որոյ վասն կը խնդրեմք իրմէն որ գինի այսորիկ զմեզ իւր ցանկալի ուսման աշակերտ չը կարծէ :

Այս կը խոստովանիմք թէ մեր օրացոյցն ոչ խաղառ ի վրիպակոյց և ի

Թերութեանց աղաւ է . որով մեր Տ . Հայրն դո՛ւ չը լինիր . այսու ամենայնիւ կը խոստանամք աւելի լաւ և աւելի կատարեալ ընելու շափ ջանալ . զի երբ ներհուն գիտունին գիմեցինք՝ ծածկեց , մեր ջանքով այսքան ըրինք թէ որ խղճի սրբութեան , նա ալ կը վկայէ , որ եթէ իրենին հետ հուսար չէ , գէթ պակաս ալ չէ . թէ որ ուրիշ մը ելնէ իւր անցեալ յօրի ուսածները սխալուցուցի տակ դնէ , ո՛չ թէ ճնշողիան թեւի պէս քանի մը երես բան կեցնէ շատ մը կրկնումներով հանդերձ , ալ դուցէ իւր օրացուցական մատենի կըրկին ստուարութեամբ . Քանի որ թեւութիւն ունիմք ու սխալներ սպրը դած են մէջ , ոչ ինչ իրաւունք չունիմք խօսելու , բայց և իր ըրած բնական ձիրքով չափազանցութիւնը չեմք կարող տանել . նա՛ ինչպէս որ ընթերցողաց յայտնի է , ջանացած է մանր խուզարկութեամբ խնդրել և չորստքն ու աւելորդն անգամ իրեւ կարի պիտանի յառաջ բերել . թէ եւ մեր քով եւս յանցանք կայ որ անոր կուտալիւս խնդ մը անշահ և անպէտ բաները չենք իսպառ հաներ , օրինակի համար՝ Հրէից ծովերը , Յունաց մեռելոց եւ արտաքայ կարգի սուրբերը , նոյնպէս և Լատինացոց : Արդեօք Հրէից ծովը մեզի ի՛նչ պէտք ունի . Յունաց այս ինչ սուրբի տօնը . Լատ . Տօն սրտին Յիսուսի , եփանաւանդորդ կիւրակէն , և այլն , և այլն , ասոնք գերահանձար ուղեղի հաւաքումն են և ոչ թէ մեզապէս թերակատար գործասիրի գործ :

Իւր անհրաւէր դիտողութեանց , ըստ իւր բանի սխալացուցի սխալներու մասին արդէն շնորհակալութիւնիս յայտնեցինք , արդ կը մնայ աւելորդ դիտողութիւնները մերժել , եթէ կը մնայ սխալ , ինքն ալ թող ինդայ մէջ ալ :

1873 Յունվար մէկի դէմ ըստ իւր կարծեաց մեծ ու աւելի մեծ եկեղեցական սխալ կը գտնէ՝ ճոր կիւրակէի հարցնել . Փարսոնս հանդերձ Բնականեւնու համար , որուն արդէն պատասխանած է Մեծ . Մարութ Ա . Յովսէփեան , մեր կ'աւելցնէմք ըսելով՝ սուրբ Աթոռս , Պօստայ բոլոր եկեղեցիք ու Հայաստան բովանդակ մեր գրածին պէս կ'երգեն ժամերգութիւնն և հանդիսաւոր պատարագ կը նեն , (եթէ ապաշխարանաց օր է , պէտք է Տ . Հօր ըսածին հետեւին) . Թէ որ այնքան բազմութիւնն ձիւղ մեր գրածին պէս կը կատարեն , ուրեմն Տ . Հօր սխալը , և ամենամեծ սխալն իրեն կը դարձնենք :

Յունվար 2 . Ինքը մեզի վարժապետ ընդունելու անձնասիրութիւնն իս չը ներեր , արդէն ըսինք , ու նորէն կըսենք իրեն նկատած սխալները լոկ պակասութիւն է , և ոչ թէ սխալ . թէ ոչ սրկասը՝ սխալ կը թարգմանէ Տ . Հայրը , անոր ըսելիք չունինք , իսկ թէ որ պարզուպէս սխալ կը կարծէ , ասոր ոչ որ կը դիմադրէ :

Յունվար 3 . Ըստ վերնոյն պէտք էր որ պակաս է ըսել և ոչ թէ սխալ . զի մեծ պակասութիւն է իրեն հանձարոյն պակաս բառի տեղ սխալ բառն գործածել :

Յունվար 7 . Լատ . Տօն անուան Յիսուսի (Ս) Տ . Հայր սխալ է դերը ըստ իւր ոճոյ , այլ ըստ մեզ աւելորդ . իսկ գալով այդ պակասին , կըսենք իրեն թէ՛ բնագրի մէջ կայ , շարուելու ատեն պակաս է մնացեր :

Յունվար 14 . Երեք եկեղեցական սխալներէն երկուքն իրեն կ'առատաւ ձեռնենք մէկն ալ խոնարհ կերպով կը խոստովանիմք թէ պակաս է և ոչ թէ սխալ , այն է յարութեան համբարձին դրած չենք . իսկ երկուքին վրայ կարծ

կերպով խօսինք որ անպատասխան չը կարծէ։ Տէր Հայրը իւր թանկագին ուղեղը և թ սաղիւղի եկեղեցին, (այս վերջինի մասին թէութեամբ է խօսքերնիս, զի ճիշդ չը գիտենք), բոլոր Հայաստանեայց ուղղափառ և սուրբ Եկեղեցւոյ հայելին ու առաջնորդ կը գիտնայ, որով Յովհաննու մկրտչի ծընընդեան տօնի նախատօնակի գիշերը կրտսիպէ զմեզ հարսանիք նշանակելու, մեք ինչպէս լաւ գիտեմք և նոյնպէս է ՚ի բոլոր Հայաստան թէ այն օր պսակ չը գրուիր, եթէ նա կը պնդէ, մենք ալ կրսենք՝ երբ Գաւթի մարգարէի նախատօնակը կիւրակի գիշեր կը պաւտահի, ինչու հապա նա հարսանիք չը նշանակեր, եթէ նա կրսէ այն օր չը լինիր, մենք ալ կրսեմք այսօր ևս չը լինիր, զի այս քանի տօնք համադօր են։ Այս ուսումնական բառը գուցէ չը հասկնայ, ուստի պարզ ըսենք, երբ որ նա հաստատուն կերպով զմեզ ապահովցնէ թէ անպատճառ բոլոր հայ եկեղեցիք նոյն օր պսակ կը գնեն, մենք եւս կը խոնարհինք իր ըսածին պէս գրելու։ Երկրորդ Լտ. եթա՞սանիւրդ կիւրակին մենք եկեղեցական սրխալ համարելու մոլեռանդութիւն չունիմք, արդարեւ ըստ Տ. Հօր եւ ոչ իսկ գիտեմք թէ եօթանասներորդ կիւրակին ինչ կը նշանակէ, և ոչ ալ Հայոց պէտք կայ այդ և ատոր պէս աւելորդ չեղանկութիւն անունը գիտնալ։

Յունվար 17-28 ըսածները բոլորովին աւելորդ է ու երբէք կարեւորութիւն չունին, զի չենք ուղեր իւր ըսած ոճով քայել։ Ժողովուրդը մեր լեզուն և մենք իրեն ուզածը կը հասկնանք։ Թէ որ Տ. Հայրը պակասը իբր սխալ կուզէ ուռեցնել, մեք ըստ տօնացոյցի լիովին ալ գրենք պիտի, խօսի ու խօսի։ 14ին խօսեցաւ, ըրած կրկնութիւնն անհամ է հոս, այն է 28ին թէ

ինչու պակաս է Լտ. եօթանասներորդ կիւրակին։

Յունվար 31. ինչպէս որ յայտնի կը տեսնէ ընթերցողն մեր Տ. Հօր ըրածը բոլորովին ճշմարտութեան դէմ է. զի երբ մէկը լրման կէտը անսխալ կրնայ նշանակել, ապա և օրը։ Գիտէ մեր Տ. հայրն, բայց հասարակութեան առջեւ կուզէ անսխալ երեւնալ և բանագէտ, եթէ կուզէ մեր անսխալ լինելն ալ գիտնալ, բնագիրը իրեն կարող ենք ուղարկել, հոն պիտի տեսնէ և օրն անսխալ։ Ուստի այս մեծ սխալը թող մեր պակասութիւնն նշմարէ։

Փետրվար 1ի գիմնոցի սխալը աւելորդ կրկնութիւն է իր կողմէն, ինչպէս որ շատ անգամ իւր հանձարը ծնաւ։

Փետրվար 6էն մինչ Մայիս 27 բոլորովին հրէաբանութիւն է, յայտնած սխալները մէկ խօսքով կրնար աւարտել, այն է Ադար ամիսն փոխանակ 29 գրելու 30 գրած եմք. որով Նիսա նէն սկսելով մինչ ցօեպէթ մէկ մէկ օր յետաձգուած է տօները ամսագրութիւն և ծովերը։ Տ. հօր հարցնելու է, եթէ Ադար 29 գրուած լինէր, ալ ինչ սխալ պիտի նշմարէր, այն մեծ յանցանք է մեզ համար որ հրէաբանութեան մէջ չենք գերազանցեր քան զմեր Տ. Հայրն։ Տէր հօր նկատած Յունաց հոգեգալուստն սխալած ենք, չենք գրած։

Յունիս Տ. Լտ. Տօն սրտին Յիսուսի, տասն օր յետաձգած եմք, երանի թէ չը գրէինք։ Ինչ ըսել է տօն սրտին Յիսուսի, թէ օր այդ բառերն նշանակութիւն մը կուենան, պէտք է Լատին լինել որ հասկցուի. այս ցուցանիւթեան արդիւնքը արդէն մեր վրայ բեռն եղած է, որն երբէք պէտք չունի։

Յունիս 13 ին լուսնոյ ծնունդ է . նոյն օրն ինչպէս լուսնոյ մէկն կը նշանակուի , չենք գիտեր , այլ թէ նա մեր Տ . հայրն կրսէ , պէտք է հնազանդինք . զի գուցէ և պատճառն ալ այս է երբ լուսնոյ ծննդեան ժամ երեք անցած չէ , պէտք է եղեր նոյն օրը լուսնոյ ծընունդ և մէկ նշանակել , թէ որ բնութեան գէմ չէ , բան չեմք գիտեր : Ասոր եւս Մեծ . Մարութէն Ա . Յովսէփեան պատասխանած է մեր կողմէն : Յունիս 13 էն մինչ Հոկտեմբերի 12 ն հրէաբանական սխալացուցութիւն է :

Հոկտեմբերի 14 ին արդարեւ մեծ սխալ գործած եմք մեր հայկական աւմիս , այն է Սահմին չենք նշանակած . բայց պէտք է հարցնենք Յունաց Հրէայ և Վատինաց տօնութիւն և նոխանձախնդիր տէր Երեմիա Հօր , որն ազգիս հանձարն է , անջինջ հայելին ու եկեղեցին ուղղող առաջնորդ , թէ մինչեւ ցարդ իւր անգին ծառայութեանց մէջ ինչո՞ւ զայս և Հայոց ամիսներով շարել իւր օրացոյցը իբրեւ ճշմարիտ հայ , բան թէ ինչպէս Յունաց մեռելոց , Վատինաց վարդարան , Հրէից Գանտիլ պայրամին , բանի մը նօտր տառով ամսագլուխն լոկ կը նշանակէր : Որ եւ թէ իւր հեղինակած օրացոյցները թըղթ թատենք , սիոսի տեսնէք շատ տեղ , ոչ գրչէն մեզի պէս , այլ և իսկ սրտէն սպրդած է չը գրելու :

Հոկտեմբեր 15 մինչ Նոյեմբեր 12 ն հրէաբանութենէն ՚ի զատ ոչմէնչ չունի , բարեբաղդաբար աննշմարելի համակրութիւն մը ունիմք այդ ազգին հետ և ոչ թէ արեան սերտ կապակցութիւն որով այնքան չեմք վատանար անոնց սխալներէն .

Նոյեմբեր 13 . Յունաց ծննդեան պահոց բարեկեան նշանակել կուզէ մեր Տ . Հայրը . եթէ այսօր բարեկենդան նշանակենք , վաղն ալ պահոց առաջին

օր պէտք է ըսենք , որով խեղճ Յունաց ծննդեան պահքը առանց իրենց գիտնալուն 41 օր կրնենք . որ չէ և չը լինիր , թէ և Տ . հայրն այնպէս կուզէ : Տէր Հայրն ուրիշի շուղ հանելուատեն իւր խոշոր գերան չը տեսներ . վեր Նոյեմբերին խոշոր երկաթեայ տառերով Նոյեմբեր դրած էր , ալ հոս սո՛ւստեան կէս տեղ նորէն քանի մը տող տեղ վաստկելու համար ինչո՞ւ կրկնած է : Թէ որ նա ալ սխալացոյց է ու բան մը կը նշանակէ , թող ըսէ :

Նոյեմբեր 14 ի և 15 ի մէջ տեղէն մինչեւ 1874 թուականի սկիսըն բռնորովին գրածներն անտեղի կրկնութիւնք են : Զի նա իւր յառաջաբանին մէջ ըսած էր թէ մեր կղերն իրենց եկեղեցական երգերը ու ընթերցմունք տօնացուցէն կ'առնուն . թուղթ մրտաւէ նորէն գրեն , ինքը ըսաւ արդէն , ալ անով գոհ լինելու էր և ոչ թէ երկար բարակ ա . բ . գ ուլ հարցերն ղատել . ինչպէս որ գիտենք և յայտնի ճշմարտութիւն մի է որ Տօնացոյցը մեր բլրոյս և տէր Երեմիա Հօրմէն խիստ շատ աւելի գիտէ , կը յայտնէ ու միշտ անկրէպ է ՚ի տօնս և ՚ի յերգեցմունս , ուրեմն և տէր Երեմիա Հայրը թուղթ մրտաւէն ՚ի զատ բան մը չունէր , երբ կենէր այսօր զատիկ է , այսօր մեծ պահք է , այսօր Կիրակոսի , վաղը Թորոսի տօն է կը գրէր , չը գիտէր որ տօնացուցի մէջ խիստ լաւ , գուցէ իւր հասկացած ոճէն աւելի լաւ գրուած է : Թէ որ լաւ կուզէ , նա պէտք է իւր հմուտի ոճն ալ մերժէ , եւ լոկ քաղաքական ձեւ մը տայ օրացուցին . այն է մեր ամսուան օրերը նշանակել . զի Հայ եմք , պէտք է գէթ մեր ամսուան օրերը գիտնամք . զինի այնորիկ Յունաց ամսուան օրերը և լոկ անոնց կիրակիք նշանակել , ու Տաճկաց ամիսը և անոնց պայրամներն որ գործադուլ կը

լիւին, ու հրէից կկրակիք, և յարարերու թեանց համար պէտք ունին : Կը տեսնէ այն ատեն Տ . Հայրն , որ իսկ եւ ի մի օրացոյց անուան անոր կը յարմարի և ոչ թէ մեր արդի ունեցածներու : Բայց մենք ոչ իրեն և ոչ ուրիշն պիտի ըսենք , այլ ժողովրդեան պէտքին պիտի հնազանդինք , աւելի պիտի քանանք եկեղեցական մասը ստուարացընել , որով գէթ Հայաստանի նսեմ խորշերու թէ տիրացուն և թէ տէր տէրն առանց Տօնացուցի , որուն ահանստես եմք որ չունին , գէթ Աստուծոյ օրհնութիւն տալու կարող լիւնին , շարականը գտնելով , այն մէկ օրացուցով պիտի կարողանան իրենց տարեկան ժամերգութիւնն գտնել , ինչպէս որ պիտի տեսնեն այս տալուան օրացոյց գնողները , և ժողովուրդեան կարեւոր եղած կտորներն եւս կ'աւելցնենք հետ զհետ : Եւ մենքն վերջը մեր Տ . Հայրը հաւաքածօք նորէն գործի ձեռք զարկած է . մինչ նա ինքն տիրապէս չունիլեան խոր խաղաղութեան յանձնած էր ինքզինքը , վասն զի օրացուցական մենաւ վաճառութիւնն դադրեր էր երախտիք չճանցող ազգի կողմէն . նա մաւնաւանդ սուրբ Երուսաղէմի կողմէն : Ի՞նչ ընելու էր Տ . Հայրն , ո՞վ կը ցաւակցի վրան , և ոչ ոք : Մարդիկ միշտ ապաշնորհ են , չեն գիտեր ըստ արժանւոյն մեծարել , նա մանաւանդ չափել օրացուցական բարձր տաղանդի տէր մեր Տ . Հայրը , անոր բազմամեայ աշխատութիւնը առ ոչ ինչ կը համարին և զնա ակամայ կամօք լռութեան կը մատնեն : Այս տարի եթէ ՍԻՅՆՆ զինքը չը գրգռէր , ալ երբէք չը պիտի գրէր ու չը պիտի խօսէր : Բայց և իւր սիրելի ցուցամոլութիւնը միեթարուած կը գտնէ երբ ՍԻՅՆԻ մէջ կը տեսնէ անսխալ օրացուցի խոստու-

մին ու նա կը գտնէ անոր մէջ գուցէ անթիւ սխալ : Տէր հօր հարցնելու է թէ 1870 , 1871 , 1872 , սուրբ Աթոռոցս տպարանէն և իւր աշակերտէն աւանդուած օրացոյցներն սխալ ունին , թէ 1873 ին : Եթէ հրէական արխալը հանէ Տ . Հայրն (աւելորդ չէ ըսել մեր օրացոյցը Հրէի օրացոյց չէ և երբէք կարեւորութիւն պիտի չը տանք անոնց դժուշալի եղանակաւ գրուելուն) ալ ուրիշ ի՞նչ սխալ կայ . Տ . Հայրը թող ձեռքը խղճին վրայ սղմէ ու այն պէս պատասխանէ : Արդեօք երբէք չը լսեց կամ չը կարդաց այն վայրով ստակալի վճիռն թէ . « Վայ այնմիկ որ ասիցէ զբարին չար , և զչարն բարի » : Ի՞նչ է արդեօք անոր տիրապէս շատ մը սխալով գտած սուրբ Աթոռոցս օրացոյցը : Ինչպէս որ կը տեսնուի , իւր փոքրիկ ու սիրուն սխալացոյցը խապահամ համ անո՞՞ք կրկնութիւնք են , եթէ արդարեւ կը հրաշանայ իւր 40 երեսէ բաղկացեալ սխալացուցին վերայ , թող վիշննայի արուեստահանդէսը տանի : Յաջորդ տարուան օրացոյցը արդէն տպած ենք ու մէկ օրինակ իրեն կուղարկենք , եթէ սխալ գտնէ , թող կանխաւ հրատարակէ , որ ժողովուրդը չը տուժուի մեր օրացոյցը գնելով :

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՆԱՆՑ

Մարդկանց բովանդակ բարեգիւպտութիւն և թշուառութիւն կանանց ազնիւ և յոռի բարքէն կ'արտահոսի . կանանց բարուց ազնուութիւնը բոլոր մարդկային չէնքի հաստատութիւն և խորհիսն է , աշխարհաց չինութեան և բարեոքման մէկ հատիկ առ իմն . նա

յոս յոռի ու վատ բոլորն բարձր բարե-
մասնութեանց ապականիչ ժամատախան
է. նոցա պաշտօնն գերազանց ու եղա-
կան տեղ կը բռնէ բարեմասնութեան
չքեղ աստիճանի վրայ. նոցա պաշտօնն
բնկերական և սուրբ սիրոյ շղթայի օ-
ղակները օր քան զօր աւելի ածրապըն-
գել և պարկեշտութեան սուրբ աստ-
բով անխզելի բնել է. Յրբ կին մը այս
նուիրական պաշտօնի գէմ թերութիւն
կը ցուցնէ, կամ անկէ կը շեղի, պար-
տադանց կը լինի, նոյն պարտադանցու-
թիւնն բարոյական կենաց մահ կ'ըն-
տառնայ, ու ազգի ազգի չարեաց ծը-
նունդ կուտայ:

Որ և իցէ եզանակաւ մարդկանց
պարտականութիւնն ինչպէս որ շատ
ու նուիրական կարելի է համարել.
նոյնպէս և կանանց: Ես շատերը կը
թողում, իրենց բովանդակութեան
կէտերը միայն կ'առնում, որոնցմէ կը
հոսին միւս ամեն անհրաժեշտ պար-
տականութիւնքն առ Արարիչն, անխու-
տակելին առ բնկերն և կարեւորն առ
անձն. նոյն է և կնոջ պարտքն: Պարտա-
կանութեանց միջոցն միայն կը զանազա-
նի մարդկանց ու կանանց մէջ. և այն
միայն առ սէր ընկերին. զի զԱս-
տուած եւ անձն սիրել. այս պար-
տականութիւն սարքեր չ'է կնոջ ու
մարդուն. բայց սէր առ բնկերն՝ զա-
նազան. զի ոչոր մարդ ՚ի սէր ընկերին,
գէթ լստիմ կարծեաց, պիտի ճանաչէ
իւր սիրելի երախտաւոր Հայրենիքն և
իրեն արեան ու լեզուին համանման
մարդ լին: Ինչպէս որ այր ու կնիկ մարդ-
պարտաւոր են ՚ի բոլոր սրտէ և յամե-
նայն մտայ և ՚ի զօրութենէ սիրել բո-
Տէր Աստուած, և բնութեան զինաց
համաձայն՝ զանձն, ու անձին պէս զըն-
կերն Ա յր մարդիկ ընկերի սիրոյ համար
կը ջանան ու բազմութեամբ գէմ կը
դնեն որ իրենց հայրենիքը և բնկերը

չը վնասուին. սրուն մէջն է իրենց խի-
տնձի սիրոյ հաւատալքն. նոյնպէս և կա-
ն ոչ ոչ այս պարտականութեանց ուրիշ կեր-
պով կը պատասխանեն, այն է տնաշէն
ու պարկեշտ գործախկութեամբ: Նրբ-
կին մը ընտանեկան սէր և պարկեշ-
տութիւն չունի, նա բոլորովն պար-
տադանց է, նա մարդկային ընկերու-
թեան վնասակար մասն է. և նա « Կին
ժրագլուխ պատկ առն իւրում » չ'է
կարող հանգիսանալ ու ընկերութեանց
մէջ անշուք գոյն մը կը ձգէ:

Աւետարանի խաղաղ ձայնն և անոր
հեղ ու սուրբ օրէնքը կանանց հաւա-
տարութեան իրաւունքն բերաւ, ինչ-
պէս որ և բոլոր հաւատացեալոց փրկու-
թիւնն: Աւետարանի սկզբունքն՝ սէր,
սրբութիւն եւ կեանք կ'արտագրէ.
այս սկզբանց համեմատ կանայք իրենց
արգարացի պահանջը մարդկանց ա-
չաց առջեւ կը բերեն, հաւասարու-
թեան իրաւունքը և անհատականու-
թեան պատիւը կուրեն: Բայց և միշտ
պարկեշտութեամբ սքողած, սիրով
վառուած ու ժրութեամբ փայլած
պէտք է լինին:

Մայր մը երբ Աւետարանի սուրբ
օրէնքը իւր սննդեան կաթի ու աճանն
կերակուրի հետ ծծած ու ծաղկած չէ,
կարելի չ'է որ իւր սիրուն զաւակին տայ,
ինչ որ կը պահանջէ անոր բարոյական
կենաց պէտքը. կամ ինչ որ կուտայ,
կ'առատաձեռնէ անոր Ֆիզիկապէս,
տար և բարոյապէս. կարելի չ'է զինքը
բնաիր անունդ տուող մայր անուանել.
և ոչ իսկ անոր սրտի հաստը զաւակը
երջանիկ ու լաւ սնունդ առած կար-
ծել. և պիտի աճի, զարգանայ ինքնաբե-
րաբար. բնութեան թերի օրինաց տակ-
ծնունդ և աճումն համանման է ա-
նանոց, կենդանեաց, ու բանաւո-
րին. վասն զի ինչ որ կը պատահի իւր
կենաց գիպուածոց մէջ մարդուն, նոյն

կրպատահի և բոլոր կենդանեաց սուղ տարբերութեամբ . ըսել է ֆիզիքական օրէնքով մի և՛ նոյն են , ինչ որ մարդ նոյն և միւսները : Բայց երբ մեր բանավարութեան զարգացումն բարոյականութեամբ կը ճոխանայ . աւելի է որ կ'ազնուանաւք : Մայր մը քանի որ բարոյական սկզբունքէ զուրկ է Աւետարանն և անոր կենսատու օրէնքը , անոր սիրտը , միտքը և հոգին բեղմնաւոր կերպով արօրած չեն . ու զարգացումն զինքը մարդած չ'է , ի լաւին և ի բարին հրահանգուած չ'է , աւանդիմ բարոյական պտուղ բերած չ'է , իր զաւակը երկնից Հօր որդեգիր , ընկերութեան զարդ եւ շուք , ու ի բնէն պատուոյ պսակ չը կրնար ընել : Ուրիշ խնդիր է թշուառ որբուկը , ծընողքը կորսնցնող զաւակը և իւր սընունդը . զի անոր խնամակալ մօրուն կը հայթայթէ անոր ինչ որ իր իսկ մայրը կուտար . պարտականութիւնն կը փոխանցի ընդ պատուոյն առ այդ : Շատ հաւանական է ու յարացուցէն կարելի է խելամուտել , զգացուն չօշափմամբ իմանալին ըմբռնել . զի երբ մօր մը կուրծքը կաթ չկայ , իւր գառնակին , իւր սիրուն զաւակին ինչ կըդիւեցնէ . երբ ուղեղի մէջ բան չըկայ , ինչ գաղափար կրնդարձակէ իւր որդւոյն մտաց մէջ : Խղճութիւն մի է այս և անտանելի թշուառութիւն : Այս տեսակ մայրեր մեր ճնշեալ Հայրենասաց մէջ շատ կան , այն սիրամառ մօր գիրկն՝ ի Հայաստան , որոյ ծանրութեան դէմ կը բողբէ ու դատախարակութիւն , դատախարակութիւն կ'աղաղակէ լուսնայն և ի խորոց սրտէ :

Կանանց հաւասարութեան իրաւունքը եւ իրենց ազնուութիւնը կը յարգեմք , ու իսկ քան զինք բանախօսութիւն՝ կը յայտնեմք անոնց թէ՛ նոքա իմ աչաց եւ զգացմանս առջեւ

Քերովէ մը ու Հրեշտակ մը և գուցէ մարդիկներէն աւելի ազնիւ արարածներ են , երբ ընտանեկան սիրով եւ պարկեշտութեան քօղով սքօղած են , իսկ անոնք որ ընտանեկան սէրը հրապարակականի , ու պարկեշտութիւնը լղիւրջ անամօթութեան փոխտոմ են , հրէշներ քան թէ կիսն , մահ մարմնաւոր քան թէ կեանք կը ճանաչեմք : Ինչպէս որ իմ զգացմանս հաւատալքն իրենց կանխաւ ծանուցի , նոյնպէս և ներողամտութիւնն կը խնդրեմ , որ եւ բեմն երբեմն իրենց նուրբ ու թաւգուն զգացումն պիտի նշմարեմ , որպէս զի մոլութեան արմատն ուր հասած լինելն իրենց զգալի եղանակաւ նկատել կարողանամ , որ իմ նպատակն է , Հայրենեացս պարտք , ու երկնից Հօր պատասխանատուութեան սահման :

Չափազանցութիւն չ'է խօսքս : Կաւնայք անսահման Ովկիանոս մի են զմաւդիկ շրջապատող , որուն խորութիւն , լայնածաւալութիւն նա միայն գիտէ , որ մէկ կողի վտակէն չքնաղ կոյս մը կը կաղմակերտէր , և նոյն անդրանիկ եւայէն այս էմբծ ովկիանը տարածեց , այն է կանանց ազգը : Այո՛ , կանայք ծով մի են , որոյ թէ շահեկանութիւնն և թէ փնասն խիստ մեծ է ու իրենց ընդարձակութեան հետ կը բաղդատուի , որով թէ սիրուն տեսիլ եւ թէ ուռուցիկ աղիքներ ունին : Յանդուգն է այն , որ անոր գեղածիծաղ ծածանմունքէն կը խաբուի եւ պարզ մակերեւութէն զօսանք գտնելու մտք անձնատուր կը լինի : Երկշուտ է այն , որ իւր ուշքերը կը սեւեռէ անոր ամեհէի ալեաց վրայ և կ'որոշէ վատ սրտով ապառաժի վրայ մնալ և ապառաժի վրայ մեռնել քան թէ կատաղի և փրփրադէզ ալեաց նշաւակ ու խաղաղիկ լինել : Խոհեմ ու արի է այն , որ

սիրտ կ'առնու գիմագրաւ կը թեւա-
կոխէ յուսոյ տախտակով, հաւատայ
խարխախով, սիրոյ առաքանտով ու
բոլոր կազմածով կը վարէ, կերթեւե-
կէ, օգուտ կը քաղէ, թէ ամենի ա-
լեաց և թէ հեղատիւք հովերէն, իւր
խելացի ղեկը հոլովելով կը թռչի, ու
երբ կը տեսնէ թէ ալեկոծութիւնն կը
զայրանայ, խարխախ կը ձգէ, ղեկին
կը լինու, առաքանաւ կ'ամփոփէ, պահ
մի նեղութեան տոկարով: Դժբախտ է
այն, որ անհնարին ալեկոծութեան մէջ
կը խորտակի իւր նաւը, խարխախ կը
սուզանի, ղեկն կը խորտակի, առա-
քատը 'ի ծուէնս կը պատռի, յուսոյ
ապաստանարան ջրոյն մէջ կը տարածի,
և իւր կեանքը 'ի վտանգ մահու, աչ-
քը ալեաց ծփանաց մէջ յաւիտենա-
կան Բարերարին վրայ տնկած ու ձեռքն
անոր սուրբ Աթոռին կարկառած՝ այս
անարդար բողբոջ արդարին դէմ կը
կարդայ թէ՛ « Երկինք և անասն
ման բարերար Աստուած, այս սիրոյ
կայծը դու իմ արախն ինչու մերձե-
ցուցիր, ու զայն իմ սրտին մէջ ինչու
արծարծեցիր, որ զիս և բոլոր մարդի-
կը կը լափէ:

Երջանիկ և բիւրիցս երջանիկ է այն,
որ իւր ճանապարհորդութեան մէջ
երբեք ոչ ալեկոծութեան և ոչ դժ-
բաղդ արկածի կը պատահի, տեղա-
տուութիւն եւ մակնթացութիւն չեն
տեսներ իւր ծովու ափունքը, այլ միշտ
գեղածիմաղ ու զմայլուն գիրք ունին:

Մէկ խոսքով, կանայք Ովկիան մի
են հրապուրիչ, որուն վրայէն հեղա-
սիւք և զայրացնող գէպքեր պակաս
չեն: Երկու սեռական հովերը զայն 'ի
զայրոյթ և 'ի խաղաղ վիճակ կը սահ-
մանեն, այն է Արեւելեան հողմն ու
Արեւմտեան հողմն: Արեւմտեան հող-
մին կը գրգռէ, կ'ուռեցնէ, կա-
տաղն ալիքը կը ծնի, տեսնալը կը զը-

ղուի, մէջ գտնուողը կ'ահաբեկի:
Այս հովն յոռի դատարարակութիւ-
նն է կանայց մէջ, ու մոլութեանց
արծարծումն որն վերնոյն անուրանա-
լի հաւատալքն է: Իսկ երբ Արեւելե-
ան հողմն ու սիրուն ղեփիւռը կը
չնչէ, անոր մակերեւոյթը կը գեղեցկա-
նայ, ալիքները կը խոնարհին, շահե-
կան ուղեգնացութեան շաւիղը կը բա-
նան: Ահա այս եւս ընտիր դատարա-
րակութեան և առաքինութեան բեղ-
մնաւոր հովն է կանայց սրտի ու ըզ-
գացման մէջ: Աստուած իմ, երբ ալի-
տի տեսնեմ Հայ օրիորդները, այս Ա-
րեւելեան, նա մանաւանդ երկնքէն
զեղուած հովով համակուած: Ճշմա-
րիտ Եփուս, դու տուր Քո շնորհաց
հովը, բաշխէ մեղմիկ ղեփիւռդ Հա-
յաստանի կարօտ դատարիներու սրտին,
լեցուր զանոնք, որպէս Սիսի վերնա-
տան մէջ սիրելի ձկնորսները ու պարզ
գեղուկները լցուցիր: Ինչպէս զանոնք
մեզի պատուական վերածնողներ բրի-
շնորհացդ միջոցաւ, նոյնպէս Հայ օրի-
որդները սուրբ դատարարակութեան
շնորհիւ մեզի համար վերակենդանու-
թեան մայրեր պատրաստէ:

Իմ սիրելի մայրեր, բայրեր, և աղ-
ջիկներ, ձեր անկեղծ բարեկամի ձայնը
ձեզ թող խորթ չը թուի, զձեզ սիրող
որդւոյ խօսքերն թող դառն չ'երեւե-
նայ, ձեր սիրելի եղբոր յորդորը թող
անախորժ չը թուի, ձեր ապագայ կե-
նաց խնամ ունողն սիրահրաւէր դաշ-
լայիկն թող քաղցր եւ սիրուն հնչէ
ձեր մատաղ լսելեաց՝ դատարարակու-
թիւն եւ առաքինութիւն: ո՛հ, այս
Դատարարակութիւն եւ Առաքինու-
թիւն, բայց ո՛ւր տեղ, մինակ դպրոցի
մէջ, ո՛չ, մինակ տառնաձեւութեան մէջ,
ո՛չ, ապա ո՛ւր, ամեն տեղ, ամեն օր, ա-
մեն ժամանակ, Դատարարակութիւն
և Առաքինութիւն: Այս Դատարարա-

կուժիւն և Առաքինութիւն պէտք է, մարդ համար, բերդ համար և փոքրիկ աղջկանց համար, տան մէջ, խնձողքի մէջ, ժամու մէջ, ճամբու մէջ. զի այն է որ մեր շուքը կ'աւելցնէ, զմեզ պատուական կ'ընէ, մեր տգեղութիւնը կը գեղեցիկացնէ, մեր արատը կը ծածկէ, մեր թերութիւնքն աներեւոյթ կ'առնէ, մեր գեղը սիրելի կ'ընէ, մեր փայլուն հասակը ցանկողի կ'ընէ, զմեզ անգին կը յօրինէ, մեր հետ հաւաստութիւն մնալով մինչեւ յաւիտենականութեան մէջ մեր հետ ընկեր կ'ըլլայ անբաժան կերպով: Հապա սիրեմք զայն, հետեւինք անոր, ու գտնենք անոր հետը, այն այնքան սիրելի և բաւարար, որ զինքն ցանկացողները սիրելի ու ցանկալի կ'ընէ: Չը կայ աղամանդ մը, չը կայ մարդարիտ, չը կայ բեհեզ ու նութք սրտատա մը, որ այն քան ծանրագին ու վայելուչ զարդ ընի կնոջ մը, կուսի մը ու դեռաւթիթ օրիորդի մը, քան ազնիւ դաստիարակութիւն, քան ցանկալի առաքինութիւն: Պատուաբակեալ աղջիկ մը պարզ և հաստ հագած ատեն խի սէր և սիրոյ հրեշտակ կ'երեւնայ, ու երբ դաստիարակութեան հետ առաքինութիւն ալ ունի, այն է որ ճակոռէն, պատուական ճոխ տէն մինչեւ տղը սէր, սրբութիւն, պարկեշտութիւն կը ցոլայ, ու նորին շառաւիղները սիրտերը կը գրգռէ ի ցանկութիւն սուրբ: այն է այնպիսի անգին դանձ մը իրենց որդւոյն, իրենց եղբօր, իրենց անձին հետ մտայնեն, այնպիսի բարեկիրթ մը մայր բլավու համար տան մը դերդաստանի մը ամբողջ աշխարհի մը շինութեան առիթ կը լինի, այն տան գերդաստանին ու նոյն աշխարհի ոսկին, շուք ու զարդ կը հանդիտանայ: Պատիարակութենէ զուր աղջիկ մը որ քան ալ դեղեցիկ կը լինի, թող լինի, խոհական մարդիկը

տան մը խորասկիւզ, գերդաստանի մը խաղաղութիւն վողովող, երեսաստորդայ կեանքը խաղաղիկ ընող ու աշխարհի կործանում սպառնացող պատատապ մէջ պատաստուած վարդի նութք թերթի տակ դարանած օձեր են: Քաւ ընցի որ ես մայրերս, քոյրերս ու մանկիկ օրիորդներեքը սրտաւեմ, եթէ ազնիւ դաստիարակութեամբ կը թուէին, արդէն իրենց սիրուն բնուորութիւնն ենթակայ է բարեբաւութեան, ես կանանց մէջ եղած տխրութիւն պիտի պարտաւեմ և ոչ թէ կանայք, անոնց դաստիարակութեան տրոխները տխուր գովեմ և ոչ թէ զանոնք:

Ար բաժնեմ դաստիարակութիւն, ու այն քան դիւր բմբռնիկ կ'ընեմ, որ ոչ որ պտտածառ բերէ թէ իմ գործս ու իմ պարտականութիւնս չ'է, ես դիւրին կերպով պիտի ցոյց տամ թէ մարդիկ որ խցէ պոռագայի մէջ միշտ պտտոյր մը ունին, հասարակութեան յաւելաւ փոխադարձ կերպով, մայր որդւոյն, որդին եղբօր և քրոջ, ամեն օր և ամեն ժամանակ քանի որ յաջորդական շղթային օղակներ ենք եւ պիտի ունենամք, երբ բանաւոր ծնած եմք, դաստիարակութեան պէտք ունիմք, բանաւորութիւնն որքան զարգանայ, նոյն քան կը փեմանայ, նոյն քան ալ վարկը կ'աւելնայ, երբ վարկը կ'աւելնայ՝ հանդիսարդ ու աղահալ ապրելու սիրտը պարտէղը կը մոտենայ, որն հաւատարմ է երջանկութեան մոտին Եդեմին և մեր նախահօր և նախամօր անցաւ խանձարութիւն հետ կը մըցի, դաստիարակութեան զգացումը մեր մէջ մեր աղբի նրատմամբ խիստ մեծ պէտք ունի:

Ար բաժնեմք դաստիարակութիւնն դիւրութեան համար քանի մը կերպի ու զանազան եղանակաւ, նախ՝ Պատ-

տխարակաթիւնն սմտեստական, որ կու
նանց առաջին պէտքն է ու մարդկանց
սիրայիր նաւահանգիստ . երկրորդ՝
Բնկերական դաստիարակութիւն, որ
կանանց շուքն է, ու մարդկանց ամբա-
պինդ պատենէ թշնամւոյն դէմ . եր-
րորդ՝ Բնկերական դաստիարակու-
թիւն, որ կանանց աստղագոյնն անկրեպ
կեանքն է ու մարդկանց երջանկու-
թեան սանդուղն : Կարեւոր է ուրիշ
բաժանում ալ տեսնայ, բայց ես այս
քանով դո՛՛հ կր լինիմ, և երբ այս երեք
կերպով բացատրեմ իմ գգացմունքս,
ու կանայք սիրով ընդունենեմ Վարձ-
քը լեցուած կը համարուի :

Տնտեսական դաստիարակութիւնն
զուտի մը իւր մօրմէն կը սպասէ, ինչ
պէս որ կաթը ու անունդ անոր տոնե-
քէն ու ձեռքէն : Այս կամ պիտի ին-
քը դաստիարակէ տնտեսագիտու-
թեան մէջ, կամ պէտք է իւր զաւկի
մատաղ աշխուժին խնայէ, երբ ինքը
չդիտեր ու չազեր որ իւր սիրուն
արարածն իւր աշխուժի մղումէն ու-
րիշ ճարտար արուեստագէտ դաստի-
արակէն գողնայ ու յափշտակէ, իւր ա-
պագայն ապահովուէ : Զբոյց գողու-
թիւն եւ չրկայ յափշտակութիւն մը՝
որ անմիտ լինի ընկերին, բան ուրիշ
չէն գաղտնիք եւ բանտարութիւն
գողնալ : Այս կը գողնայ բայց և գող-
ցնողն բան մը չը կորնայներ : Ո՛հ, այն
աղջկան սիրտը և կեանքն երջանկի է,
երբ իւր տիկին մայրը տնտեսական
դաստիարակութեան մէջ վարժ ըլլա-
լով իբրեւ ամպոտ հորիզոն միշտ իւր
դատրիկի բանաւոր սրտի պարտեզը
կ'ոռագանէ ՚ի բեղմնաւորութիւն .
Ո՛հ, և խիստ զգայուն է այն փափկիկ
կուտի կուրծքը, երբ կը ձգտի մայր ըլ-
լալէն առաջ մօր մը պէտքերը ուսա-
նիլ . ընկերութեան հաշորդ չեղած՝
ընկերութիւնը ճոխացնելու պարտքը

կատարել : Այս տնտեսական դաստի-
արակութիւնը խիստ կարեւոր է, ու
անհրաժեշտ պարտք մօր մը իւր զաւ-
կին, իւր սիրուն շուշանի հիւթը, գոյն
և դեղ նշանակելով : Երբ տնտեսու-
թիւնն անկրեպ կը կատարուի, մարդիկ
ապահով կ'ապրին, իսկ երբ տնտե-
սութիւնն չեղած է իւր ուղղութենէն,
ամենուտակքէ ազգակ, փայ և եղուկ
կը լսուի անարգարութեան կառքը կը
տնկէ մէջ տեղ, կրօնական սուրբ, ան-
հրաժեշտ զգացումը կ'ընդարմայնէ,
խիղճը և իւր խոյթը օրտէն ու մը-
քէն կը հալածէ . կ'ապրի ասարբեր կե-
նօք, կը քսէ վտանգաւոր քայլախո-
խով, ամեն չարիք կը լստան տնտեսու-
կան դաստիարակութեան թերութե-
նէն : Ինչո՞ւ աղջիկ մը կը ձգտի, հետը
կ'որոնէ տնտի գորգերով պճնելու,
թէ որ մայրն անոնց գէշ լինել անտե-
ւական լինելը, ու ՚ի զուր ծախք լլուռն
իւր ոյսրձանայ փորձերով բացատրէ,
իրենց փնձակի օրհանջը զգողի ընկու-
չափ ձիգ թափէ :

Կ'ըստիպուիմ հոս երկար խօսիլ,
ու բոլորովին մասնաւորի և կեդրո-
նացնել խօսքերս անոնց վրայ, որոնք
ընտանեկան վայելութիւնը տուններէն
դուրս սահելուցն, հրապարակի լը-
սիրշ և անվայել աէրը տան ակրէն վեր
համարեցին, ու դին ընտղ ճոխութիւնն
և զարդը ստապատիրին հետ փոխեցին,
տնտեսական հաշուոյն միտ չդնելով
յիտին կարօտութեան հասան : Ան-
շուշտ, մայրերս քոյրերս և դեռափը
թիթ օրիորդներ, հառաչանքիս արձա-
գանքն է, որ տողերս ձեր լսելեաց կը
բաղնեն, իցէր թէ լսէիք թախառողիս
սիրտը և խոցը բուժէիք : Քանի մը
տառն տարիներ անդին կ'երթամ եւ
ձեր տեսութիւն իմ տեսութեանս
հետ կը հրաւիրեմ, մէկ թուամա՞ծ ե-
րեսով, զուարթ աչքով ու բոլորովին

խելք կտրած ծերունիի մը քով մօտիկ նստի, ըսենք այն ալեգարդ ծերունւոյն թէ այր դու, Հայր մեր պատուական, դու քո սիրալիր ցամքած շուրթերդ բաց, բացատրէ մեզ առաջի բռնութեան դարն, արդի ազատ դարն, առաջի ճշտած օրերը և անոր կեանքը, արդի լուսաւոր օրերը եւ ցանկալի կեանքը բազմատէ քո ուշիմ ուղեղով, որ պատուական է մեզ, ըսէ, լսելու ենք այն ծերունիին. թող նա իմ ու ձեր մէջ իրաւարար լինի, թող ըսէ ճշմարիտն թէ արդի կենաց մէջ արդարեւ կեանք կայ, թէ անոտիին խաբուելով մենք ալ զմեզ կը խաբենք Ո՛հ, արդարեւ կը խաբինք, անտեսական դաստիարակութիւն չունենալնուս համար, մեր խեղճ կենաց և սիրոյ ծրար սիրտերնիս անտոյ ու սին պառւձանաց զոհած ենք ։ Հարցուր սիրելի մայրս, հարցուր իմ պատուական քոյրս, հարցուր անմեղ և սուրբ աղիկ, այն պառաւ աիկնոջ, այն ըստուար օրերով հասունացած ծերունւոյն. նա արդէն գերեզմանի պաշ դէմքը կարօտով ողջունած, է իւր ծանր գլուխը, իւր ձեան գունդով վարսերը, վաղ ուրեմն զնա խրատած են, որ երբէք սուտ չը խօսի և իւր որդւոց ու թոռներուն միշտ կը խօսի ու կը խրատէ թէ, ընտանեկան սէրն կետրոնացած սէր է, ու անոր անմեղ պարկեշտութեան մէջն է երջանկութիւն սրտի, մտաց և հոգւոյ ։

Ընտանեկան սէրն ու պարկեշտութիւնը անտեսական դաստիարակութեան արդիւնքն է, երբ անտեսական դաստիարակութիւնը Եւրոպոյ խաքուսիկ և շողքորդ հնարքով հարուած կրեց, նիքտար է ըսելով թոյն քամեց. մտաւ է ըսաւ՝ ստակը քաշեց, աղաւտութիւն է ըսաւ պարկեշտութեան երկինքէն իջած Աստուծոյ ձեռքը հիւ-

սած քողը պտտեց, արն, այն, ընտանեկան սիրոյ, եղուկինձ, ընտանեկան սիրոյ գլխին հորում մի տուաւ կիսամեռ գետին պարզեց, հրապոյր տուաւ հրապարակ հանեց սիրտ և սէր ըսաւ որումնաշուք և ցաւ ու հիւժումն պտտաւուեց. այն որ սիրոյ ուրիշանի մէջ կը կարծէ զինքն բան մը չըզար, բաց ՚ի ցաւէն. այն որ՝ այն հրապարակ սէրը բան մը կը կ'ործէ և ձեռք չիյնար կը հիւժէ ՚ի զուր, չէք հաւատար ձերունայն, հարցուցէք քաջ և ճշմարտաւէր բժշկաց, աղէկ միտ առէք, ո՛հ լաղով կրսեմ, իմ մայրեր, իմ քոյրեր ու անմեղ օրիորդներ, որ մարդկանց մատաղ հասակի մէջ մեռնողները թէ աղջիկներ թէ երիտաւորներ, բոլորն ալ և շոտ քիչ է բացսուութիւն, բոլորն ալ, այն հրապարակական հըրապարակ սիրոյ սլաքի վերաւորներն են, որոնց շատը իրենց անզգոյ ճշնողաց եւ սիրելի բարեկամաց սիրտը կը խորտակեն, ու շատ անգամ իրենց հակադաստիարակութեան համար այն պիտի ծանր հարուածոց չը տոկալով կը մեռնին և իրենց դաւակի կարօտը անոնց գերեզմանի մէջ կամ քով պառկելով կը լեցնեն. ընտանեկան սէր սրբութեան եւ կենաց կ'առաջնորդէ, իսկ հրապարակի սէրը՝ ցաւոց, վշտի, հուսկ աղա վաղածաւ մահու ։

(Շարունակէ ։)

ԵՄԻՆԵՆԿԱՆԻՆԵՐ

Բեթլէհէմի ծննդեան այրի խընդիրը խիստ ծանր և անտի բրիտանական կերպարանք առաւ ներկոյ առտոյս մէջ. Յունական և Լատինական կղերի անվայել մենամարտութիւնն, որ նախ տեղի ունեցաւ Լատինական թափօրի առթիւ ծննդեան սիւնա-

դարձ գուլթի մէջ՝ երթալով առաւել եւս կատաղութեան և մոլեռանդութեան փոխուեցաւ : Չնայելով որ տեղեցիկ Վուսահալութեան կողմէն պահապան զինուորներ գրուած էին, խռովութեանց և գաղանական յարձակմանց առաջն առնելոյ համար, յանկարծ գիշերուան մթութեան մէջ, ամսոյս 16ին, այրին մէջ նոր կախաւած վարագոյրները և մեր պատկերները անյայտացան, լատինաց կանթեղները խորտակուեցան, Սուրն և իւր հանդէպ գտնուած սեղանն քայքայեցան, Օննդեան սրբավայրին մէջ աւերմունքներ եղան, թափուած իւղերու և օղիներու գարշահոտութիւն ծաւալեցաւ, լուսամուտներէն ձգուած քարերէն՝ Հայոց ջահերը և պատկերները կործանեցան, որով և Օննդեան այրին կից մեր սեփական տաճարին մէջ բարակոյտ ձեւացաւ :

Երկրորդ աւուր մէջ քննութիւններն սկսան Վուսահալի, Հայոց, Յունաց և լատինաց վանուց պատգամաւորաց և հիւպատոսաց ներկայութեամբ : Լեւրանաց տեսարանն մի առ մի նկարագրուեցաւ : լատինք զՅոյնս և Յոյնք զլատինոս առիթ և պատճառ համարեցին ներկոյ աւերածութեան, պահապան զինուորներն յանգէտս ձեւացան, և այսպէս խնդիրն մնաց խառնաշփոթութեան մէջ :

Եւ յիս լատինք Յունաց դէմ կը բողբեն և պատահած մոլեռանդութեան գործադիր կը համարեն : Իսկ Յոյնք ի սպաս կ'ուրանան և զլատինոս մեղապարտ կը ցուցանեն : Տեղեցիկ Վուսահալութեան քննութենէն տակաւին վերջնական արգիւնք եղած չէ : Եւս միայն ակներեւ է, որ երկուց ազգաց մոլեռանդութեանց շնորհիւ Հայք բաւականին կը տու-

ժեն, թէ՛ նկատալէս և թէ՛ բարոյապէս, մերթ իրենց պատարագն և ժաւերգութիւնն կ'արգիլուի, մերթ պատկերներն կը յափշտակուին և ջահերն կը խորտակուին, և իւրաքանչիւր վերանորոգութեան ժամանակ՝ մեծամեծ ծախուց կ'ենթարկին, թողումք տրտաքոյ կարգի ծախքերն, որքոյն պատահարաց միջոցին կը լինին :

Օննդեան այրի պատարագներն քանի մի որ խափանուեցան խռովութեանց և քննութեանց պատճառաւ, բայց Վուսահալի հրամանաւ վերստին սկսան :

Եւ լուրի թէ լատինաց վարդապետներէն մին, որ անցած ամսոյն մէջ թափորի առթիւ պատահած կըռուոյն մէջ մատն կոտորուած և գլուխն վիրաւորուած էր, վախճանած է :

Սքան այսպիսի զոհեր պիտի պատահին տակաւին, քանի որ մոլեռանդութիւնը ճշմարիտ անտուճապաշտութեան տեղ բռնած է, և քրիստոնեայք զիրար թշնամանելով կը հաւատան թէ մեծ զոհ և պաշածն կը մատուցանեն Աստուծոյ :

— Լմոյս մէջ հեռագիրն ցաւալի դէպք մի գումեց Յոսպէէն :

Երեսուն և ութ հոտ զանազան ազգի ուխտաւորներ դէպ ի Սուսիոյ շոգենտէն ամառող նաւակ մի ալեկոծութեան պատճառաւ, քարի զուռնուելով խորտակեցաւ : Սմանք ազատեցան և շատերն խեղդուեցան, ոմանց դիակներն գտնուեցան և ոմանք անյայտ կորան :

Կորուսուածներու թիւն տակաւին ստուգուած չէ, բայց դժբաղդաբար մեծ մասն հայ են և Ռուսաստանցի :

Յոսպէի վանուց Տեօշի հաղորդած տեղեկութեանց նայելով հայադգի խեղդուածներէն մինչեւ ցորդ եօ-

Թշն հատ, ընդ որոք հանայ մի Միւրջիայի Օւշիայ գիւղէն, միայն գրանաւ տն էն և կենդանեոյն ազատուող ներու մէջէն կեն մի եւս քանի մի օրէն գիւի վսիւսնաւ է :

Այն աղետալի պատահարին պատճառաւ Ս. Միթուդս Աստուածահա բողոքեց տեղական Աստուծորութեան Յապետի նաւահանգստի Տեսչութե գէմ, որ փոխանակ նաւակաւորաց վերայ հակելու և նայա անյագ շահա օիրութիւնն սանձահարելու թող կրտայ, որ բազմութիւ տնձիւր, ծանու պարհորդական գոյքերով հանդերձ, մի նաւակի մէջ ընդունուին և այն պիտի աղետից պատճառ դառնան : Տեսնենք, թէ ինչ արդիւնք պիտի ունենայ այն բողոքն :

— Արշաւի թէ Պերութի համար ջուր բերող Մեղրիական մեծ Րնկութիւնն արդէն պայմաններ առաջարկած է Օսմանեան Տէրութեան և մտադիր է Արշաւաղէմի համար ևս ջուր բերել : Հարկ չի կայ ասել, որ եթէ իրօք կատարուի այն շահաւետ խորհուրդն, մեծ ուրախութեան եւ բարօրութեան աւիթ պիտի լինի Արշաւաղէմի բնակչաց համար, և Արշաւաղէմ, որ արդէն սկսած է նորոնոր շէնքերով և պարտէզներով կերպարանափոխիլ, առաւել եւս պիտի պայծառանայ հոսանուտ ջրոց շնորհիւ, որ և անմահական փառք ու պարծանք պիտի լինի Մեղրիական Րնկութեան :

— Ատանայէն կը գրեն. «Ամսոյս սկիզբները Ատանայի մէջ Սեման առնուն գաւառական լրագիր մը հրատարակել սկսաւ քաղաքական Տեսչութեան պալատը, ինչպէս որ կը հրատարակուին ուրիշ երեսերի քանի մը քաղաքներու մէջ : Այն լրագիրը երկու լէզուաւ կը խմբագրուի, Հա-

յերէն և Տաճիկերէն : Իսկ տալիս մը յոռաջ տեղւոյս Աստուծորութիւնը մարդասպան Պարսիկ մը գլխատել տաւաւ Ք. Վրան հրամանաւ : Դեռեւ մահապարտն զանազան մարդասպանութեամբ եւ գողութեամբ իւր արժանաւոր պատիւը ընդունելոյ յարկնակ այլոց և ի յուզութիւն :

Այս Վահագնաւ Արթուրիւնը տակուին Միթուդէ, և այս օրերս ալ հաւատարիմ ազգիւրներէ խնայանք, որ առաջին կորդի Պատուանշանը ընդունած է, քանզի Հրովարտակն արդէն Տէրութեանէն շնորհուած էր, զոր ասկէ չորս տալիս առաջ տեսանք այս տեղ :

Վանի մը բնիկ պորտաբոյժ և առնուա Սեյի վարդապետներ զգուհիկ Սեյի խաժամուածը վերադառնալ և գայթակղեցնելէ չեն դադրիր, և իւրաքանչիւրն մէկ մէկ անկիւն կամօրջ քաշուած ջղջկիւնման ի վիժան կը գործեն, բայց ի զուրէ իրենց ջանքը :

Ինչպէս նախորդ նամակաւ յայտնած էի, տեղւոյս պապականք իրարու ստատիկ հակակիր և երկու կուսակցութիւն են. մինչ ցարդ մէկ մեկու գէմ ունեցած վէճերնին կը շարունակէին, բայց վերջապէս ասկէց երկու շարաթ յառաջ Արեւելեան մասը յաղթող ելաւ և եկեղեցին միւս մասի ձեռքէն խլեց Աստուծորութեան միջոմտութեամբ :

Այս ամի տեղւոյս Արեւելեանայ առաջնորդն է բնիկ Քալուցի Փորեաղ մականունեալ հանգստեալ մահաւսի Սարգսի օրդին. Վրիգորիս վարդապետը, որ ասկէց տասը տարի յառաջ ի իրանան գացած էր և այն տեղ պապականայ ձանկը ինկած :

ՑԱՆԿ

Ա Պ Ր Ի Վ

Որդիք Աստուծոյ . — Խօսք Երկրորդ .	73
Եկեղեցական երգեցմունք .	79
Տ . Երեմիա քահանայ և սխալացոյց իւր .	83
Դատարարակութիւն կանանց .	88
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ .	94

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԼՅՄԱՆՔ

- Ա. Սխալը ամօժե ամիս կը հրատարակուի 2½ երեւոյժ քաղկացեալ մեկուկէս ութամալ թղթով :
- Բ. Տարեկան, գինն է երկու արծաթ Բէճիտիլէ, հանգերձ ճամադարհի ծախքովը կանխիկ վճարելի :
- Գ. Զատ տետրակ տանել ուղղով : պէտք է ամեն մեկ տետրին չորս դա. հեկան վճարել :